

Skärgård

NR 4/2021 - ÅRGÅNG 44 - TIDSKRIFTEN SOM DOKUMENTERAR ETT KULTURARV

Författare och ölitteratur

Klovharun / Pellinge / Julgäddan

SKÄRGÅRD 4/2021

Författare och ölitliteratur

Ett bobart sjölslandskap / Pia Prost.....	2
Tove Jansson och ön / Mia Österlund	5
Öar som litteraturens skådeplats / Sophia Lundström	12
Litteraturföreningarna längs kusten	16
Fortsättningen på Hemsöborna / Christian Pleijel.....	18
I en nyländsk skärgårdshylla / Thure Malmberg.....	22
Sjömansgossens lilla, lilla vän snyter ungar och rensar stuprör / Karin Erlandsson.....	28
Antologin Kvarken i ord och bild / Peter Björkman.....	34
Litteraturstigen sätter den åboländska fiktionen på kartan / Tove Hagström.....	38
Remigare necesse est – Ro är nödvändigt på Skärgårdshavet / Nalle Valtiala	46
Mitt Pellinge / Erika Englund	51
Historien om julgäddan från Korpo / Pia Prost.....	57
Sommarlivet på Röysö i bokform / Thomas Rosenberg	67
Praktverk avslöjar havets hemligheter / Cecilia Lundberg	68
På tur i det österbottniska havsbandet / Cecilia Lundberg	70
Skärinytt.....	71
Sista bilden	72

Skärgård

NR 4-2021, årgång 44

TEMA: Författare och öllitteratur

Tidskrift utgiven av Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi (SIÅA) för presentation av aktuell skärgårdsforskning samt diskussion kring frågor som rör skärgården och våra svenska kustbygder.

WEBBSIDA: www.skargard.fi

ANSVARIG UTGIVARE: SIÅA/Chefredaktör Cecilia Lundberg

REDAKTÖR: Pia Prost,
e-post: prost.pia@gmail.com
Tfn: +358 (0)50 338 1710
Postadress: Arken, Fabriksgatan 2 G,
20500 ÅBO, Finland.

Tidskriften Skärgård utkommer med 4 temanummer per år.

ÅRSPRENUMERATION (fortlöpande) kostar 48 € i Finland och 55 € utomlands. Lösnummer 15 €.

PRENUMERATIONER via www.skargard.fi
eller telefon: 046 920 2967
e-post: skargard@abo.fi

LEDNINGSGRUPPEN FÖR SIÅA

Ordförande FD, utbildningsplanerare Cecilia Lundberg

PM, Nina Söderlund

suppl. PM, utbildningschef Mona Riska

FL, föreståndare Kasper Westerlund

suppl. FM, skärgårdsguide Charlotte von Haartman

FD, docent, universitetslärare Mikael von Numers

suppl. PM, kommundirektör John Wrede

FD, universitetslärare Blanka Henriksson

suppl. PM, utvecklingschef Gunilla Granberg

FD, docent, universitetslektor Katriina Siivonen

suppl. FM, utvecklingschef Olle Lerche

FM, koordinatör Katja Bonnevier

suppl. PM, skärgårdsombudsman Sami Heinonen

PD, professor emeritus Kjell Andersson

suppl. FM, doktorand Maria Johansson

FM Julia Ajanko (FÖSS)

suppl. EM, verksamhetsledare Micaela Jansson (FÖSS)

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

Birger Petterssons fond

STIFTELSEN FÖR
ÅBO AKADEMI

Konstsamfundet

William Thurings stiftelse

Tidskriftscentralen rf.

Stiftelsen Martha och Albin Löfgrens kulturfond

Sparbanksstiftelsen i Nagu

Sparbanksstiftelsen i Korpo

LAYOUT, OMBRYTNING OCH PRODUKTION:

Christer Bergman, Pargas

TRYCK: Grano Oy, Vasa

© 2021 Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi

ISSN 0356-9381

Pärmfoto:
Daniel Strömborg

Ett bobart själslandskap

“Mitt Pellinge har en framtid. Vi vill påverka saker som gäller oss och hålla kvar vår service”, skriver **Erika Englund** i artikelserien *Min ö*. Men texten, som starkt förmedlar både stolthet och gemenskap, handlar också om nattliga grubblerier om skyhöga fastighetspriser, om hur dagiset ska klara nästa termin med bara tre barn och om en passiv kommunpolitik som inte ser skärgården och glesbygden som en resurs, utan snarare som en kvarnsten. Pellinge är mycket eftertraktat som sommarviste, men det är ortsbefolkningen som medför trygghet, stabilitet och service. “Det är vi som ordnar jippon, håller koll på underliga bilar och sjösätter båtar. Men vi bor också här – här finns våra hem, hobbyn och arbetsplatser.”

Det är berättelser som Erikas som ger alla oss involverade i det nya temanätverket Habitability drivkraft i vårt arbete. Det, och kärleken till skärgården. För så många det landskap som ligger närmast själen.

För första gången någonsin finns det nu ett verktyg uttryckligen för utvecklingen av öar och mindre samhällen, präglade av sin närvaro till vatten. Konceptet habitability, som på svenska kallas bobarhet, är naturligtvis inget trollspö som på nolltid svänger sjunkande bosättningskurvor uppåt – jobbet ska fortfarande göras. Men genom bobarhetsanalysen kan man tydligt peka på det negativa som behöver åtgärdas, och det positiva som borde lyftas fram betydligt mer.

Bobarhet är mycket nära besläktat med FN:s hållbarhetsmål, men tar ner frågorna på en mycket lokal nivå. För att ett samhälle ska vara hållbart, måste det också vara bobart. Det måste finnas jobb, bostäder, skola, färjor, gemenskap... I korthet ett samhälle som kan ta hand om sina människor, sköta sin natur och vårda det omgivande havet eller vattenområdet. De delområden vi kommer att jobba med handlar om energi, kommunal service, miljö – både på land och till havs, lokal ekonomi, platsidentitet, färskvatten och välmående människor.

Temanätverket Habitability består av två lika viktiga delar. Dels att sporra till att med konceptet bobarhet som verktyg stärka skärgårdssamhällena och på sikt öka öarnas dragningskraft och inflyttningspotential. Dels att sätta grunden till ett fungerande, landsomspännande nätverk på gräsrotsnivå. Tillsammans är vi starkare.

Faktum är att öborna är många – fler än de flesta vet. Antalet bebodda öar i Finland är över 500, över 20 000 om vi räknar med alla deltidsboende. Den senare är absolut ingen irrelevant siffra, när vi idag pratar mycket om multilokalitet och tillbringar allt mer tid på stugorna. Det är ofta de deltidsboende som vill bli heltidsboende, eller i alla fall vill ha möjligheten att skriva sig på två orter. Närmare 100 000 finländare kan med fog kallas skärgårdsbor.

Ett annat faktum är att vi på nationell nivå saknar tillförlitlig kunskap och fakta om våra bebodda öar. Vi kan med säkerhet inte ens säga hur många de är. Som **Sandra Bergqvist** skrev i Skärgårds ledare i sommarnumret 2/2021: myndighetsbeslut och lagberedning görs på basen av tillgänglig kunskap, därför behövs både mer skärgårdsforskning och statistik över våra skärgårdsområden.

Eftersom detta nummer har temat litteratur, har jag unnat mig mer tid än vanligt för att läsa under arbetstid. Främst dikter. Få andra konstformer kan komma närmare själen än lyrik. Och medan jag läser inser jag att man inte kan välja sitt själslandskap. Man kan älska en plats för att den ger en ro, livsglädje, minnen. Man kan älska en plats bara för dess skönhets skull, så som jag älskar den karga och vindpinade ytterskärgården. Men så läser jag texterna i antologin om Kvarken, om de långgrundna strändernas barn, om att det ska lukta gytjta och gammal havsbotten, och en annan sträng slår an inom mig. Här hör min själ hemma.

Låt oss tillsammans jobba för våra själslandskap, oberoende av om de ligger i norr eller i söder, i öst eller väst. Låt oss jobba för

en levande, hållbar skärgård, med välmående barn och vuxna. Gör det på ditt eget sätt, eller häng med i vårt!

*Pia Prost, redaktör
050-338 1710
pia.prost@abo.fi*

Temanätverket "Habitability - för livskraftiga och bobara skärgårds- och vattenområden" har genom Egentliga Finlands förbund beviljats finansiering till och med 2023 av Arbets- och näringsministeriet. Huvudman är Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, i samarbete med 12 Leadergrupper med skärgårdsområden, samt föreningen Finlands Öar rf. Totalbudgeten för nätverket är 250 000 euro.

Under de kommande två åren erbjuder nätverket utbildning, workshops och handledning för att göra egna bobarhetsanalyser. Utbildningen på distans är avgiftsfri och öppen för alla intresserade, medan de lokala Leadergrupperna administrerar deltagandet i de fysiska workshoparna.

Första gången träffas vi på distans, tisdagen den 1 februari. Välkommen med! All information om nätverket och om bobarhetskonceptet kommer vi att samla på www.abo.fi/siaa/habitability

Seminariedeltagarna i Pyttis. Foto: Aino Tuohiluoma

Över 200 deltagare följde det nationella skärgårdsseminariet i Pyttis

Framtidens fritidsboende, multilokalitet, båtutrustnings ekonomiska påverkan, byskolor och bobarhet diskuterades på Skärgårdsdelegationens seminarium 2021, som samlade cirka 80 deltagare till Huutjärvi skola i Pyttis. Seminariets livesändning följdes av 127 enskilda deltagare, och ungefär 15 deltagare följde seminariet i regionstudiorna i Österbotten och Villmanstrand.

Ett aktuellt tema som väckte livlig diskussion bland seminariedeltagarna var smart anpassning. Detta förhållningssätt är enligt skärgårdsdelegationens ordförande **Sandra Bergqvist** viktigt i synnerhet för små kommuner med minskande invånarantal.

- Jag hoppas att deltagarna från olika håll i Finland delar med sig av seminariets tankar i sina hemkommuner. Om vi vill att skärgårdspolitiken ska få bättre synlighet i kommunerna, behöver vi hjälp från alla deltagare, säger delegationens ordförande Sandra Bergqvist

Härnäst inleder skärgårdsdelegationen arbetet med att förankra det nationella programmet för utveckling av skärgårds- och vattendragsområdena 2020–2023 i kommunerna.

Tove Jansson och ön

Text: Mia Österlund

Harun. Där låg den. Längst ut i havsbandet. Skallig och vattensmekt. Omgiven av havet, ständigt det där havet. Någon gång vindstilla, men mestadels vresigt. Böljande, outgrundligt. Där, just där ville hon vistas, Tove Jansson. Att klippor, hav och skärgård är återkommande i hennes konstnärskap har knappast gått någon förbi.

Tove simmar med krans på sin födelsedag. © Moomin Characters

”ÖN ÄR HÖG, men kal, så när som på ett kraftigt buskage mitt på, hoptvinnad av stormarna, och dessutom klädd av en lysande strandflora” skriver **Tove Jansson** 14 april 1946 i ett brev till väninnan **Eva Konikoff** återgivet i **Boel Westins** fina biografi.

Klovharun i Pellinge skärgård blev Tove Janssons plats. Det är en karg ö i ytterskärgården, där det inte alltid är lätt att ta i land. Inkilad bland klipporna en oansenlig men ändamålsenlig svart stuga med blå dörr och dito fönsterkarmar. Fönster som öppnar sig mot alla väderstreck. Bastun insprängd i berget, mörk och sotig, med bara en smal springa att ta sig ut genom för att möta havsluft och friska vindar. I loggboken *Anteckningar från en ö* (1996) har Tove Jansson samlat sina anteckningar om hur det var att sommartid bosätta sig, bygga hus och överleva på en ödslig ö. På Klovharun var kampen mot elementen påtaglig. Havet tog och tog. Men gav också. Livskamraten **Tuulikki Pietilä** närvarade ständigt och det är hennes bilder som finns i boken. Pärmen pryds av

Hams, Tove Janssons mammas, karta över ön. Tove Jansson hade att navigera mellan dessa kvinnor i sitt liv, och tillsammans vistades de också alla tre periodvis på Klovharun.

ÖAR ÄR en särskild livsform och idén om ö-liv hade Tove Jansson med sig hemifrån, från barndomen menar Boel Westin. I essän ”Ön” (1961) skriver Tove Jansson om sin ständiga ö-längtan. Öar är sinnebilder för frihet. För henne är ön en plats för förnyelse och uppbyggnad. I konstnärskapet får öar olika kropp. De skrivs och tecknas fram. De levs fram. Westin skriver fylligt om både Klovharun och havets och klippans roll i Janssons skapande. ”Ön är kall, nedvisnad och våt. Det är ödligt och fridfullt. Och hon är mycket lycklig” karakteriserar Westin Janssons förhållande till hav och öar som inte låter sig begränsas av årstider. I sin tornateljé på Ulrikasborgsgatan 1 i Helsingfors hade Tove Jansson nålat upp ett collage av stormbilder på en dörr. Det var fadersarvet, att gå och längta efter katastrofer, handling och urladdning. Stormen kan likna kreativiteten, den är

mäktig och sveper en med sig kraftfullt och väcker förundran. Hämtar med sig vrakgods.

I PAPPAN OCH HAVET (1965) är havet huvudperson. Det är en böljande text som ständigt öppnar sig för nya tolkningar och betydelseskikt. Det är en berättelse om fyrlängtan, som i **Virginia Woolfs** modernistiska *Till fyren* (1929), där fyra är magnetiskt lockande. De utövar sin lockelse på muminpappan, men också Tove Jansson ville bli fyrvaktare. Muminpappan vill tygla, behärska, domptera havet. Det går sådär. "Havet är en stor varelse som ibland är på gott humör och ibland på dåligt humör. Det är alldeles omöjligt för oss att veta varför. Vi ser ju bara ytan" heter det. Havet antar alltså filosofiska mått, både som reflektionsyta och måttstock. Vad är då havet? Utmaning, möjlighet, tröst, fara. Njutning och simturer, en bottenglimt av något fördolt.

Det är havet, ropade Mumintrölet och började springa, för fanns det nånting han älskade så var det att bada. Just så skulle man bo om man tyckte om stora vågor. Sitta mitt inne i bränningen och se väldiga gröna vattenberg komma gående och höra havet dundra fram över ens tak. "Vad det är blått och mjukt! Låt oss fara rakt ut och bara gunga och sova och aldrig komma fram nånstans..." *Muminpappas memoarer* (1950)

Mumintrölet dök in i en stor våg som solen sken rakt igenom. Först såg han bara gröna bubblor av ljus, sen såg han skogar av tång som gungade över sanden. Den var fint friserad och prydd med snäckskal, skära inuti och vita utanpå. Längre utåt mörknade vattnet mot ett svart hål som gick ner mot det bottenlösa. Då vände han om, sköt rakt upp i en våg och följde med den in till stranden igen. *Kometen kommer* (1946)

Glasgröna och vita rullade vågorna in över sanden. O, att vara ett nyvaket Mumintröll

och dansa i glasgröna vågor medan solen går upp! Natten var glömd och en ny lång junidag låg framför dem. Som tumlare körde de rakt genom vågorna och seglade på deras krön in mot stranden där Sniff lekte i grundvattnet. Snusmumriken flöt på rygg längre ut och tittade upp i himlen som var blå och genomskinlig. *Trollkarlens hatt* (1948)

FORSKARE HAR rentav liknat hela Tove Janssons konstnärskap med havet. Det är oceaniskt till sin essens. Draget går igen i hennes bildkonst, seriestrippar, muminböcker, romaner och noveller. I mitt exemplar av *Sommarboken* (1972) finns en finstilt lång kärleksdikt ditplittad av en pojkvän som bodde på en ö och delade ut just den boken till så många han bara kunde. Och visst är det en bok om kärleken till livet.

Jag kan dyka, sade **Sophia**. Vet du hur det är när man dyker?

Hennes farmor svarade: Visst vet jag. Man släpper allting och tar sats och bara dyker. Man känner tångruskorna utmed benen, de är bruna och vattnet är klart, ljusare uppåt, och bubblor. Man glider. Man håller andan och glider och vänder sig och stiger uppåt, låter sig stiga och andas ut. Och sen flyter man. Bara flyter. Och hela tiden med öppna ögon, sade Sophia.

Naturligtvis. Ingen människa dyker utan att öppna ögonen. *Sommarboken* (1972)

REDAN I sin första bok under pseudonymen **Vera Haij**, *Sara Pelle och Neckens bläckfiskar* (1933), skildrade Tove Jansson ett havsäventyr. I den första muminboken *Småtrollen och översvämningen* (1945) är det havets kraft som gestaltas, något som återkommer i *Farlig midsommar* (1954) med översvämning-motivet samt i *Den farliga resan* (1977) och *Kometen kommer* (1947) där havet dragit sig tillbaka och blottat havsbotten:

De stod bredvid varandra och bara stirrade. Där havet borde ha varit med sina mjuka blå vågor och gungande måsar fanns bara en gapande avgrund. Det ångade om den, det bubblade därnere och det luktade konstigt och fränt. Under dem stupade stranden neråt i gröna, slemmiga klyftor.

Havet är borta, sa Snorkfröken med svag röst. Varför är havet borta?!

Jag vet inte, mumlade Mumintrollet.

Så bra att man inte är en fisk, sa Sniff och försökte vara kavat.

Men Snusmumriken satte sig ner med huvudet i tassarna och ropade:

Det vackra havet! Alldeles borta! Ingen segling mer, ingen simning, inga stora gäddor! Inga väldiga stormar, inga genomskinliga isar! Månen kommer aldrig mer att kunna spegla sig! Och stranden är ingen strand längre, den är ingenting alls! *Kometen kommer* (1946)

Läst idag är bilden av ett hav som dragit sig tillbaka en vision av klimatförändringar som i ett svep raderat de möjligheter till njutning som havet vanligtvis bjuder på. Att Jansson uppehåller sig vid hav och öar bidrar

till tidlösheten i tematiken och till att hennes konst fått den klassikerstatus den så väl förtjänar.

DÅ TOVE JANSSON lämnar sina mumin-troll bakom sig placerar hon dem mycket riktigt på en ö i havsbandet.

– När jag skulle börja skriva *Pappan och havet*, hittade jag ingen öppning till boken. Det enda jag egentligen visste var att jag ville skriva om Mårran, så jag började mitt i boken, där Mårran flyger efter familjen över havet. Och så skrev jag framåt och bakåt, hihi! Det blev en riktigt bra bok. Sen ville de ju att jag skulle fortsätta

att skriva om mumin som alla tyckte så mycket om. Men det hade varit förräderi att ta bort familjen från ön. Mumin-trollet hade råkat i puberteten. Och Mårran var uppvärmd. De var alla litterärt oanvändbara!

Så svarar Tove Jansson i en intervju på varför hon avslutade muminböckerna. Att hennes konst kapslar in något väsentligt för en kustbefolkning står klart. Öar, hav, hav och öar. I ständigt nya konstellationer. I ord och bild och i bild invid ord. Kanhända bidrog hennes kustskildring till att Muminböckerna översattes så sent till finska, då de för länge sedan tagit omvägen via England. Insjöar är

ju något helt annat än hav. Havet däremot, det förblir outgrundligt och i oavbruten rörelse. Hos Tove Jansson får det en huvudroll. Och det havsassocierade tar väldigt olika uttryck. Som almanackan på fyrens vägg med sjöhästar på i *Pappan och havet*:

De var obeskrivligt vackra och lätta och de visste om det, de koketterande hänsynslöst och självfallet – för varandra, för sig själva, för ön eller havet, det gick på ett ut. Ibland gjorde de tvärkast ut i vattnet som sprutade högt. De slog regnbågar i månskenet så sprang de tillbaka under sina regnbågar. *Pappan och havet* (1965)

Det är inte utan att havet också härbärgerar den queerhet som både döljs och är uppenbar i det mesta Tove Jansson skriver. För sina skärgårdsskildringar av öar och hav kommer hennes böcker att älskas länge ännu, de slår dessutom an hos en bred internationell läsekrets. Genom de myckna muminföremålen manifesteras och återinskrivs hennes roll som nationell ikon hos ständigt nya generationer.

EN GÅNG har jag varit på Klovharun. Det var då Tove Jansson skulle fyllt hundra. Vip-folket skeppades ut mot ön i havsbandet i tre båtar. Landstigningen är aldrig lätt på ön och skepparen hävde ur sig att alla kliver ut på egen risk. ”Det finns inte någonting som egen risk” hävdade **Tarja Halonen** som satt

i en av båtarna bestämt, och i kraft av att det var en tidigare president, dessutom med utbildning inom juridik vilket hon med emfas hänvisade till, fick båten fogligt vända utan att någon klev i land. I smyg smugglades de andra gästerna, som var med i Halonens båt och kände sig rejält snuvade på konfekten, tillbaka till Klovharun. Under tiden skulle Halonen med livvakt sysselsättas på Bredskär av oss som åkt i de andra båtarna. Vi vankade runt och fick för oss att gå till det berömda utedasset där muminfliggen sägs ha tagit form visuellt i en duell på dassvägen. Tarja Halonen klev in och stängde dörren efter sig. Efter en stund slog hon upp dörren och förkunnade: ”Till mej kom inga berättelser!”

Tove Janssons berättelser och bildkonst är som ett dna. Många tror sig uppleva tillvaron genom hennes konst. De talar om att se havet med Tove Janssons blick. Och de ser på sig själva genom det galleri av muminfliggen hon tecknat fram. Och nog var det som om också Tarja Halonen, av svensk press kallad Muminmamman, hade fått mumineska proportioner där hon stod i dassdörren.

PÅ KLOVHARUN var klipporna majestätiska och huset inbjudande, med sin vänliga uppmaning, ditplitud med Janssons distinkta och prydliga piktur, om att inte bryta sig in och slå sönder utan att använda nyckeln där den hängde på sin spik för att ta sig in. Hennes skrivbord vid fönstret, grannorange

© Moomin Characters

gardiner, sängarna med bruna överkast som stod i nittiogradersvinkel längs väggarna och möttes i huvudändan. En trång och hjärtlig, inbjudande och vilsam plats. Det var också skådespelaren och mumin-uttolkaren **Bisse Ulfssons** första besök på Klovharun. ”Nämen se!” utbrast hon påtagligt rörd och lyfte på en kryddbuk: ”Se!” Det var ingen dum uppmaning. I själva verket var det vad Tove Jansson oupphörligen oavbrutet gjorde under sin arbetsverksamma tid som sträckte sig över sju decennier. På sin åttioårsdag svarar Tove Jansson **Tuva Korsström** så här på frågan om hon haft ett gott liv:

– Jag har haft ett spännande, brokigt liv – som jag är glad för fast det har varit besvärligt också. Om jag skulle kunna leva om det, skulle jag göra det alldeles annorlunda. Fast jag säger inte hur. – Det viktigaste har varit arbetet. Och sen kärleken.

Var vi än ställer vår muminkopp, finns en ö, en vågrörelse, en horisont inte långt borta. Det är trösterikt och uppfordrande.

Där vandrade hans hav förbi våg på våg, fräsande och överdådigt, lugnt och våldsamt. Pappan slätade ut sina alla sina funderingar, han bara levde helt och hållet, från svansspetsen ända ut i öronen. *Pappan och havet* (1965)

Litteratur

Boel Westin (2007). Tove Jansson: Ord, bild, liv. Schildt, Helsingfors

MIA ÖSTERLUND

är docent i litteraturvetenskap vid Åbo Akademi, projektforskare vid SLS och knuten till projektet Explorations with Tove Jansson vid Uleåborgs universitet.

mosterlu@abo.fi

ARTIKELFÖRFATTAREN

Öar som litteraturens skådeplats

Text: Sophia Lundström

Öar har en lång historia i litteraturen. När jag tänker på litteratur där öar haft mer eller mindre en central roll, är Pappan och havet, Flugornas herre och Robinson Crusoe de första som dyker upp. För att inte tala om Odysseen. Robinson Crusoe var så banbrytande när den utkom för 300 år sedan att den utvecklade en ny genre – robinsonaden. Bland ny litteratur har vi Johanna Holmströms Sjärlarnas ö och Maria Turtschaninoffs böcker om Maresi och Röda Klostret.

Foto: Daniel Strömborg

Litteraturhistorien är som ett stort hav som omges av landskap av olika berättelser. Bland dem, vid sidan av och lite längre ut till havs, myllrar det av öar. Den tyska författaren **Judith Schallansky** skriver i boken *Atlas över avlägsna öar* att öar är fastlandets fotnoter, så långt från sitt fosterland att de inte ens får plats på nationskartorna. De befinner sig i periferin, men endast om man betraktar det ur ett fastlandsperspektiv. Schallansky berättar exempelvis att Påsköns lokalbefolkning, Rapa Nui, kallar sin hemö för *Te Pito Te Henua*, "Världens navel".

I litteraturens öskildringar spelar just platsen en central roll. Ön utgör själva fundamentet som historien bygger på. Litteraturvetaren **Linda Hammarfelt** forskar om öars framställning och funktion i framförallt tyskspråkig samtidslitteratur. Hon anser att ön är unik jämfört med exempelvis hamnstäder och stränder, platser som på olika sätt präglas av mötet mellan det fasta och det flytande, det bekanta och främmande.

– Ön är unik på så vis att den inte bara står i motsats till det omkringliggande vattnet, utan ofta betraktas som främmande ur ett fastlandsperspektiv. Samtidigt är ön inte bara periferi, utan även ett centrum i sig.

PLACERINGEN UTANFÖR fastlandet öppnar även upp för andra historier än de som vanligtvis hörs. Många gånger handlar ölitteraturen, som i *Robinson Crusoe*, om skeppsbrott eller symboliserar, likt Pappan och havet, nystart på ett främmande ställe med nya möjligheter. **Maria Turtschaninoffs** böcker om Maresi handlar om en flicka som flyr undan svält och kommer till Röda klostret, beläget på ön Menos. Ön är en skyddad plats för kvinnor, till ön får inga män komma.

– Hela idén till Maresi kom då jag såg en fotoutställning från det heliga berget Athos i Grekland, berättar Maria Turtschaninoff. Min tanke var från början att skriva Maresi som en spegelbild av Athos – ett klostersamfund på en ö, men istället för munkar skulle klostret befolkas av kvinnor, och istället för att kvinnor skulle vara förbjudna på ön, som de är på Athos, skulle männen vara det.

ÖN ÄR grunden för alla tre böckerna om Röda klostret. Hammarfelt berättar att ön som plats lämpar sig som ett laboratorium för att testa olika samhällsmodeller och möjliga scenarier, något som märks i bland annat utopiskt skrivande. **Thomas Mores** *Utopia* från 1516 är ett av de mest kända verken för kategorin och som även gett namn till själva kategorin. Ur det perspektivet kan Menos betraktas som en slags utopi, en skyddad kvinnoseparatistisk atmosfär.

– Ön är en tillflyktsort för flickor och kvinnor men det är också ett ställe där de funnit sin styrka, byggt en gemenskap och samlat kunskap från alla världens hörn, berättar Turtschaninoff.

Livet på en ö kan givetvis stöta på utmaningar och motstånd. På en isolerad plats kan ett yttre hot ha förödande följder. Enligt litteraturvetaren Hammarfelt kan yttre hot bero till viss del på klimat och geografi.

– I svenska texter som exempelvis Strindbergs *I havsbandet* och Tranströmers "Östersjöar" framstår livet i skärgården som präglad av fattigdom, en karg natur och ett hårt klimat, medan man på en ö i Stilla havet delvis konfronteras med andra problem.

DEN ÅLÄNDSKA författaren **Carina Karlsson** har skildrat det åländska ölivet i sina böcker i bland annat *Algot* och i den senaste

romanen Märket. Romanerna utspelar sig under 1600- och 1700-talen, där livet ofta präglas av fattigdom. Vad är det som inspirerar henne? Hur är det som författare att bo och leva på en ö, påverkar det skrivandet?

– Ja, säkert på flera sätt än jag tänker på eller kan formulera. Men som öbo har jag lärt mig att tålmodigt vänta på att saker och ting ska driva i land. Jag har lärt mig att fynden närmar sig i tysthet, förda av strömmar och vågor som jag inte kan påverka. Det är bra erfarenheter när man ska skriva en bok. Tålmodet. Tilliten till det som rör sig under ytan.

Människoöden inspirerar Carina Karlsson.

– Öbor lär ju vara bra på att hitta på egna lösningar. Vi är, sedan gammalt, vana vid att vi måste lita på oss själva och vår egen kunskap, våra egna erfarenheter. Det är bra för kreativiteten.

ÖLIVETS UTMANINGAR sätter både författare och karaktärer på prov. Det begränsade utrymmet kräver kreativa lösningar. För Maria Turtschaninoff var det lättare att gestalta livet på en ö på grund av dess avgränsade miljö.

– En ö kan vara både trygghet, utsatthet och fångelse. Det är lätt att bygga upp dramatik, och just kollisionen mellan elementen vatten och jord har alltid fascinerat människan.

Carina Karlsson tror inte att ölivet är en förutsättning för det hårda liv hennes karaktärer lever. Men eftersom hon själv varit bosatt på en ö hela livet, är det den tillvaron hon känner till bäst och kan beskriva mest trovärdigt. Tillvaron på en ö beskriver hon som något av en märklig blandning av öppenhet och inskränkthet.

Carina Karlsson. Foto: Matilda Saul

– På Åland har vi bra och täta kontakter både mot fastlandet och Sverige, genom färjorna inte minst. Jag kan åka till Stockholm över dagen och gå på kulturevenemang. Ålänningar har alltid rest mycket. Samtidigt finns ju en slags nackstyt stolthet över traditioner och sedvänjor, som vi tror att bara är våra alldeles egna. Jag tror det är det vi öbor kan känna igen varandra på – de där polerna: öppenhet mot världen och den täta, inre samhörigheten mot resten av världen.

KANSKE DET är det öppna havet omkring som för med sig tolerans och öppenhet för det främmande. Med vågorna flyter spännande föremål i land och färjor kommer med nya besökare. Men det främmande kan också orsaka misstänksamhet. Linda Hammarfelt förklarar att integrationssvårigheter ofta hör till de utmaningar som uppstår på öar. I många ötexter dras en tydlig skiljelinje mellan öbor och besökare. Här tänker jag på Carina Karlssons Algot, i vilken Algot själv är den nyinflyttade som öborna snabbt blir misstänksamma mot.

– Inte ens Robinson Crusoes ö kändes som ett fängelse för mig som läsare, utan som en spännande värld att utforska. Det är något med de skarpa gränserna, mötet mellan hav och land, tryggheten i den lilla världen – som ändå kan ruva på många hemligheter.

Att öar kommit att förknippas med flykt säger mycket om vår historia. Människor har sökt sig till öar med längtan efter något nytt. Men det har också handlat om flykt. I texter som skildrar exempelvis farliga resor över havet kan ön utgöra en farlig mellanstation på vägen eller en säker hamn, förklarar Hammarfelt. I sin forskning av tysk samtida skönlitteratur har hon kunnat iakta att öar i bland annat **Lutz Seilers** *Kruso* och **Judith Schalanskys** *Blau steht dir nicht* skildrats som ett gränsland, präglad både av havets och periferins löfte om flykt, men även massiv gränsbevakning.

– Dessa och även andra texter, såsom **Matthias Wegehaupts** *Die Insel*, leker även med möjligheten att dra paralleller mellan ön som en rumslig figur som står för isolation och landet DDR. På så sätt blir det möjligt att skildra olika faser ur DDR:s historia ur ett litterärt perspektiv utifrån ön som ett typexempel, ett slags mikrokosmos.

DET ÄR de utlovade löftena som skapar en längtan till öarna. Löften om ett nytt liv, en spännande ovisshet kring en utforskad plats. Tanken på ett paradys som inte sällan också har en baksida. ”Paradiset må vara en ö. Det är helvetet också” skriver Judith Schalansky

i *Atlas över avlägsna öar* och hänvisar till att öar betraktats som ett slags naturliga kolonier som bara väntat på att underkasta sig en erövare. Samtidigt är det just hemskheterna som har störst narrativ potential, hävdar Schalansky. Och visst är det så. Ön är en fantasiegående skådeplats för berättelsen. Den är, som Schalansky beskriver den, en teater:

”Ön är en teater: allt som sker här förtäts till berättelser, till kammerspel i ingestans, till litterärt stoff. Det unika med dessa berättelser är att det inte längre är möjligt att skilja mellan sanning och dikt: realiteten fiktionaliseras och fiktionen realiseras.”

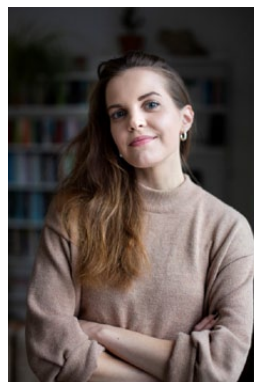

Texten har tidigare publicerats i *Horisont* 2, 2019, med temat Öar.

SOPHIA LUNDSTRÖM

är magister i litteraturvetenskap från Åbo Akademi och frilansar som skribent och litteraturrecensent.

lundstrombettina@gmail.com

ARTIKELFÖRFATTAREN

Litteraturföreningarna längs kusten

Vi har fått hjälp av de finlandssvenska litteraturföreningarna med att välja ut dikterna i detta nummer. Det är vi mycket tacksamma över. För diktskatten är enorm. Om kustens lyrik och epik ger mersmak, varför inte gå med i en av litteraturföreningarna?

ÅLANDS LITTERATURFÖRENING grundades officiellt 1973 och firar därför snart femtioårsjubileum. Föreningen har drygt sjuttio medlemmar och en ”arbetande” styrelse som möts en gång i månaden. Verksamheten är livlig, med bland annat Poetry Slam Åland, en litterär afton med fokus på åländska författare kvällen innan Mariehamns litteraturdagar börjar, böckernas ”skattjakt” ute i landskapet, Åländsk bokmessa, samt verksamhet för skolelever. Bokmässan har ordnats i tjugo år, men i fjol var det första gången som föreningen axlade ansvaret för den. Mer information hittas på hemsidan litteratur.ax och på Facebook.

NYLANDS LITTERATURFÖRENING grundades officiellt 1982. Föreningen har sen dess varit en ideell sammanslutning av personer och organisationer intresserade av litteratur och litterär verksamhet. Föreningens ändamål är att stöda lokala läs- och skrivargrupper, utge en årsskrift, antologier och andra publikationer, anordna skrivarseminarier och kurser i skapande litterär verksamhet, samarbeta med bibliotek och andra bildningsinstitutioner i Nyland, bistå enskilda skribenter med granskning av manuskript samt att informera allmänhet och massmedia om sin verksamhet och om vikten av att god litteratur sprids och blir läst. Hemsidan finns på nylitt.webbhuset.fi och föreningen har också en egen YouTube-kanal.

(just det hur havet kommer in, med vilken fart. (och massivt, solbelyst). så det svindlar. (när man ser mer av det, på avstånd.) och så när allting bara stillnat. hur den inkomna tången luktar, av ruttet, (massivt.) där går man mitt i lukten. letar fossiler. (med egenartade mönster) som ersätter dom ord man inte hittar. går längre bort, och längre –)

finns betydelser som saknar sina

Agneta Enckell

Ur: anteckningar [intill ett nordligt innanhav], sviten (visby/tröskeln), 2010

SVENSKA ÖSTERBOTTENS litteraturförening, grundad 1950, har i över 70 år aktivt arbetat som en av landskapets viktigaste kulturorganisationer. Litteraturföreningen står som utgivare av den österbottniska kulturtidskriften Horisont. Genom skrivarseminarier, kurser och andra aktiviteter har föreningen genom åren stått för en viktig författarskolning. Många nya skribenter har på det här sättet fått vägledning i sitt litterära skapande, men man behöver inte ha publicerat sig i skrift för att bli medlem i föreningen. Föreningen förvaltar också tre ändamålsbundna fonder: Kaj Hagmans fond, Nadeschda Martinoffs fond till Hagar Olssons minne, samt Inga-Britt Wiks fond. Föreningens verksamhet kan följas på litteratur.fi och på Facebook.

ÅBOLANDS LITTERATURFÖRENING

samlar människor med intresse för litteratur och skrivande i Åbo, Pargas och Kimitoön. Föreningen grundades 1977 och har ca 110 medlemmar. Föreningen erbjuder möten med litteratur och författare på olika arenor, kurser och seminarier, lektörsgranskning av färdiga manus, litterära exkursioner med mera. I skrivarkurserna får man erfaren och inspirerande ledning. Varje sommar arrangeras en tredagars skrivarkurs i Åbolands skärgård, turvis i västra och östra Åboland. ÅLF publicerar antologier där skrivande medlemmar medverkar. Läs mer om verksamheten på alf.fi och på Facebook.

Täktom, Hangö. Foto: Ghita Thomé

Fortsättningen på Hemsöborna

Text och foto: Christian Pleijel

Strindbergs roman Hemsöborna från 1887 utspelas på Kymmendö mellan Ornö och Nämndö i Stockholms skärgård. Vårvintern 1966 gick Hemsöborna som TV-serie med Sif Ruud, Allan Edwall och Sven Wollter i huvudrollerna. Jag var 14 år och kunde inte ana att jag en dag skulle bo på ett skärgårdshemman likt Hemsö, från samma tid, fast på Kökar. Inte heller att jag en dag skulle få arbeta med framtid och utveckling på Nämndö, strax intill Kymmendö.

Hemsöborna har ett dystert slut. Huvudpersonen Carlsson omkommer på Jungfrufjärdens is. Det tycker Sveriges mest kände ö-älskare och ö-kännare **Anders Källgård** är tragiskt och oförtjänt. Efter att ha förargat sig på det i femtio år har han nu skrivit *Del 2 – en fortsättning på Hemsöborna*.

Anders Källgård är egentligen läkare i Varberg. Som ung man reste han 1980 till Pitcairn i Söderhavet, världens mest avlägsna ö, dit han sedan återvänt tre gånger. Han jobbade som läkare på ön och minns att han en gång fick skicka en patient till akuten. Det tog åtta dagar med lastbåt, eftersom akuten låg i Auckland, Nya Zeeland. Patienten klarade sig och återvände till ön ett par år senare.

Anders är galet intresserad av öar och var med och startade den internationella föreningen ISISA, *International Small Islands Studies Association*, år 1992. År 2005 gav han ut boken *Sveriges öar* som noggrant beskriver alla Sveriges 392 bebodda öar, uppdelade per landskap och kommun (boken har 687 sidor). År 2009 kom *Danmarks, Färöarnas och Grönlands öar*: 43 helårsbebodda utan bro i Danmark, 12 på Färöarna och 39 på

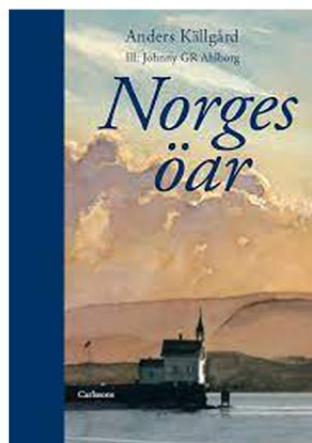
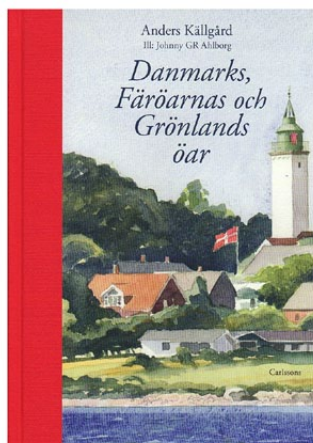
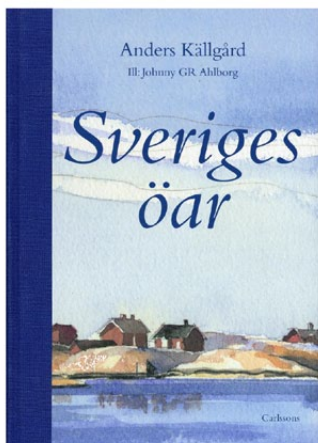
Grönland. Sedan kom *Norges öar* år 2018, med samma upplägg och samma noggranna, individuella, kärleksfulla porträtt av var och en av de 328 bebodda norska öarna utan fast förbindelse.

SOMMAREN 2021 var Anders på Kökar och jag fick under några roliga timmar prata med honom om Sankta Helena och Vinön, Kastellorizo och Koster, Lappo, Simskåla och så om hans nya bok, den som utgör fortsättningen på Hemsöborna.

Det finns fler som har skrivit fortsättning på andras böcker. Ett exempel är **Douglas Adams' Lifarens guide till galaxen**, ursprungligen en radiopjäsk skriven 1978 som blev en bok, en TV-serie, en film, en teaterpjäs, ett äventyrsspel, flera böcker till, samt tjugo år senare en sjätte bok av en annan författare

Anders Källgård på Kökar sommaren 2021.

Anders Källgård lär inte skriva en bok om Finlands öar, eftersom han inte behärskar finska. Kanske någon kunde fungera som hans tolk, där det behövs?!

som heter **Eoin Colfer**. Det är en berättelse som likt Hemsöborna inte släpper tag om oss och som finns i många versioner. Böckernas huvudpersoner Arthur Dent och Carlsson upplever fantastiska äventyr långt hemifrån, men Carlsson är till skillnad från Dent en lycklig och lyckosam människa. I den nya boken av Källgård hittas han levande fastän nästan död på isen, kommer till en ny ö, är alltid nyfiken på andra människor, skaffar sig oväntade kunskaper och förmågor, gifter sig, får barn och... nej, jag ska inte berätta mer. Det är sju spännande kapitel och så småningom träffas Carlsson och Gusten åter.

AUGUST STRINDBERG var inte så förtjust i sin egen roman, som han skrev för att tjäna pengar och bli populär. Han tyckte att Albert Bonnier hade ändrat för mycket i hans manus. Undrar vad han skulle ha tyckt om Anders Källgård's fortsättning? August må vända sig i sin mörka grav på Norra Kyrkogården – den nya boken är en påhittad och påhittig, ömsint och överraskande, underbar fortsättning på Carlssons livsöde.

"Jag var åtta år och jag älskade den. August Strindbergs skärgårdsklassiker "Hemsöborna" blev därför den första romanen jag ägde, och den första jag läste. Min pocketversion var illustrerad med teckningar, kallades "TV-favoriten" och såldes 1966 för 5.40 inklusive oms. Framsidan pryddes av ett fotografi på brudparet, madam Flod (Sif Ruud) och Carlsson (Allan Edwall). Allt var bra, förutom det dystra slutet. Jag var övertygad om att det skulle komma en del två, att det skulle visa sig att att Carlsson faktiskt överlevde. Jag väntade i drygt 50 år. När det aldrig kom någon del två, bestämde jag mig för att skriva den själv."

Anders Källgård

Del 2 – en fortsättning på Hemsöborna av Anders Källgård är utgiven på PerArt Förlag 2021.

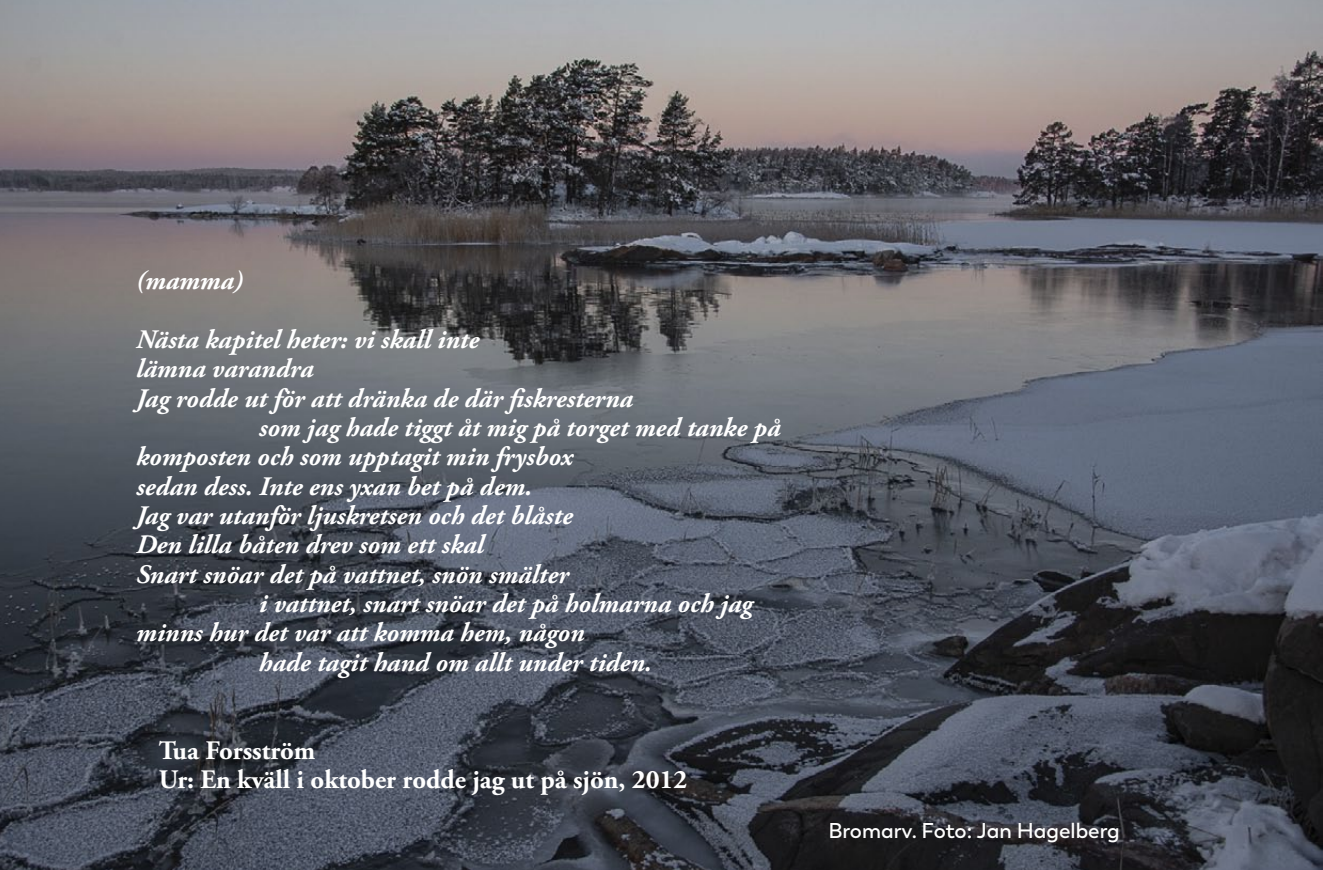
CHRISTIAN PLEIJEL

är ordförande för Nordiska skärgårdssamarbetet, bosatt på Kökar. Även han är mycket intresserad av öar och öarnas bobarhet.

christian@pleijel.ax

ARTIKELFÖRFATTAREN

(mamma)

*Nästa kapitel heter: vi skall inte
lämna varandra
Jag rodde ut för att dränka de där fiskresterna
som jag hade tigt åt mig på torget med tanke på
komposten och som upptagit min frysbox
sedan dess. Inte ens yxan bet på dem.
Jag var utanför ljuskretsen och det blåste
Den lilla båten drev som ett skal
Snart snöar det på vattnet, snön smälter
i vattnet, snart snöar det på bolmarna och jag
minns hur det var att komma hem, någon
hade tagit hand om allt under tiden.*

Tua Forsström

Ur: En kväll i oktober rodde jag ut på sjön, 2012

Bromarv. Foto: Jan Hagelberg

I havsbandet

*I havsbandet
så långt ut att de närmaste ögrupperna
ligger som blågrått dis utmed horisonten
Älgsbådarna*

*Vi nosar oss iland längst in i lagunen
vid en klippställ så tvärbrant att
algerna knappt får fäste
Här växer inga träd
knappt ens stenar
Förtöjer vid ett kantigt block
på öns hjässa*

*Men skäret blommar: viol
gräslök prästkrage prunkar
i fingerdjupa klippskrevor
Vågorna fräser rytmiskt in mot södra revet*

*En käre från nordväst
Sover oroligt några timmar
under stadigt ökande vind till
ön väcker oss med en stöt under kölen
Landlinan hårt spänd,
fladda händer, avspark och språng
och på väg.*

Bodil Lindfors

Ur: Den förnekade bilden, 1986

60°14,7' 22°6,5'

*Vi hissar segel och tystnaden
sveper in oss i sina akustiska lakan.*

*Vägskvalp endast.
Det är inte knop och sjömil.
Inte skot och vanter.
Inte tekniken i sig.
Utan känslan.*

*Att vara ett med havet och vinden.
Att tillsammans nå ett mål.
Lugnet i vågornas rytmik.
Nya stränder, som glider förbi.
Och den oändliga tystnad,
som kosmos sänker över oss
då motorbullret tystnar
och seglen åter slår.*

Dick Karlsson

Ur: Kosmos i regn droppen, ur sviten
”Loggbok”, 2019

Foto: Pia Prost

I en nyländsk skärgårdshylla

Text: Thure Malmberg

Alla ni, som nu spontant reagerar: du tar väl med Toves böcker? Svaret är enkelt. Tove Janssons (1914-2001) böcker har ingen speciell hylla. De finns överallt i och runt mig och hela familjen. Visst kan hon klassas som en lysande östnyländsk skärgårdsförfattare, men hon var ju ändå så mycket mer.

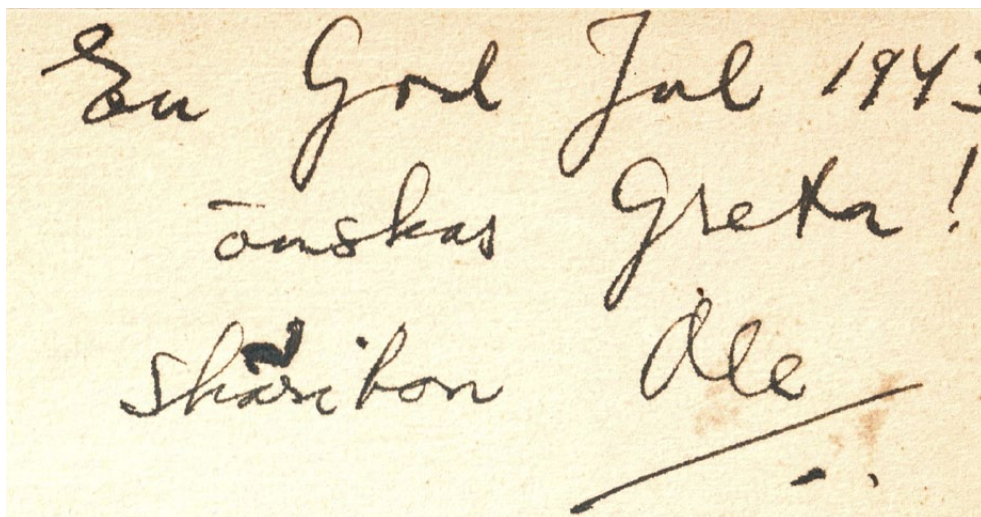
Den gamla lotsplatsen Andersholmen var centrum för Christoffer H. Ericssons (1920-2009) skärgårdsvärld, som han skildrat i många böcker. Bilden är av allt att döma tagen av Christoffer H. Ericsson själv, troligen i augusti 1951.

Som liten kille såg jag Tove hopkurad på bänken akter om överbyggnaden på m/s Pellinge, båtens enda hyggliga läplats. Hon åkte sex bryggor bort österut från Kolerabasängen i Helsingfors, jag bara fyra. Vi möttes aldrig fysiskt, men jag har många gånger förtöjt i klippskrevan nedanför hennes lilla stuga på Klovharun i Pellinge skärgård. Min son **Kim** sparar på hedersplats en originalteckning hon gjort.

När hon dog halade jag ned vår bryggflagga på halv stång. En enda av hennes böcker har jag på min skärgårdshylla: *Sommarboken* från 1972, ett häftat och vältummat exemplar. Den är omistlig, säger min fru. Jag håller med.

Julen 1943 gav min svärfar **Ole Dahlberg** en bok till min blivande svärmor **Greta**, *Där havet blommar* av **Paul Nyberg** (1889-1968). Med åren hotade det slitna exemplaret att falla sönder, och i juli 2013 tog jag det till min hovleverantör, bokbindare **Hilding**

Julen 1943 gav min svärfar Ole en bok till min blivande svärmor Greta, Där havet blommar av Paul Nyberg (1889-1968). Foto: Thure Malmberg

Lindholm i Kullo. Men efter mer än ett halvt sekel i branschen har han nu pensionerat sig, och därmed står jag och övriga östra Nyland utan en skicklig bokbindare.

Desto viktigare har det blivit att vårda de många böcker om hav och båtar, som under åren samlats på mina hyllor. Att vårda kan också betyda att finna ett nytt – och förhoppningsvis bättre – hem för dem, och i juni åkte därför hela mitt sjöfartsbibliotek till Kristinestads sjöfartsmuseum. Men böckerna om hav och skärgård kan jag ännu inte skiljas från...

DÄR STÅR de på skärgårdshyllan på Emsalö med svärfars julgåva 1943 i spetsen. Inte bara böcker för övrigt; också en del tidningsklipp finns med. **Nalle Valtiala** är en god roddare, om man får tro hans kåserier i HBL under många år. I juli 2007 skrev han bland annat så här:

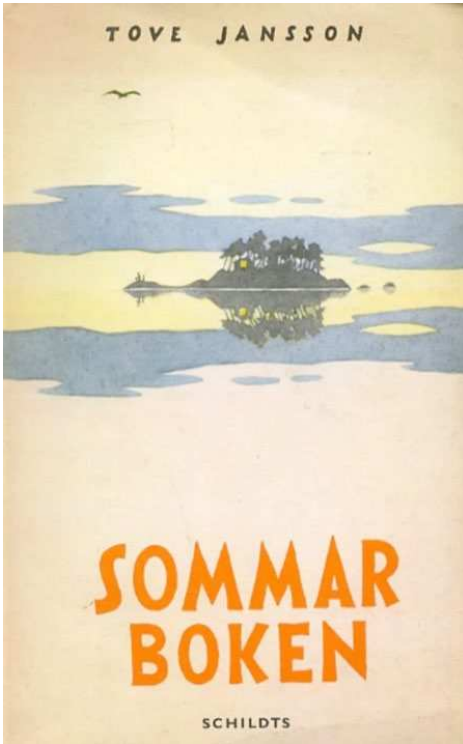
”Tänk dig att du från den nedlagda lotsstationen på Killingholm går en bit söderut,

tills skogen tar slut. Där öppnar sig vid klar väderlek hela världen för din blick. Ett glittrande hav, med små bitar av land utströdda, formade av en mästares hand.

En morgon med den lättaste bris sätter jag mig vid åroarna och ror ut. Långa lugna tag, snett över farleden. Inga lastbåtar i sikte, bara m/s Eivor på väg till Nötö. Måsar skriar över mitt huvud, vattnet porlar lätt i fören. En tistelfjäril fladdrar förbi, en meter över vattenytan.”

Också Paul Nyberg rörde sig från sitt hem på Havsudden, Emsalö, i långsam, nästan tidlös, takt genom skärgården:

”Av omständigheternas tvång har jag kommit att vistas här ute mest om somrarna. Jag har seglande genomkorsat skärgården i utprickade och outprickade farvatten, i solsken och månsken, ljus och mörker, storm och stiltje. Med roddbåt har jag

Sommarboken av Tove Jansson från 1972 är omistlig. Foto: Thure Malmberg

Christoffer H. Ericsson

strukit längs stränderna och nästan räknat strandstenarna.”

I bokens slutord är det höst och Nyberg bekräftar den tidlösa stämningen:

”En svag kåre av nattvinden dröjer ännu kvar över fjärden, men sydvästens mörka rand närmar sig redan där borta vid Risskär. Jag ror ut till min långrev, litet försenad. Jag har inte sett på klockan och lämnat den hemma, den är ett oting. Jag kan följa med tiden utan klocka om jag vill. Ångbåtsröken där borta bakom holmarna i norr är min klocka den här tiden på dygnet. Där går ’Borgå’, på sin vanliga morgontur till hu-

vudstaden. Själva båten ser jag inte en skymt av, endast röken, som småningom flyttar sig längre och längre mot väster. Vid sjutiden är den vid Emsalö brygga. - - - Så följer visslingarna tätt på varandra, vid Kalvön, vid Kitö, vid Löparö. Och när de upphört att höras, dröjer det inte länge innan ’Lovisas’ trestämmiga signal ljuder vid Varlax brygga. Då vet man att klockan pendlar kring nio.”

HALVVÄGS MELLAN min barndoms ö Pörtö och seniorlivets Emsalö, båda i Borgå yttre skärgård, ligger Andersholmen, en gammal lotsplats. Det var centrum för **Christoffer H. Ericssons** (1920-2009) skärgårdsvärld, som också är vår, och som han skildrat i

många böcker, bland dem *Hundvakt* (1985). På Andersholmen bjöds vi ibland på stekta flundror, i våra vatten en svunnen delikatess i dag.

Ericsson var en passionerad seglare och humanist som även gjorde ett kort inhop i rederivärlden. Kustens och skärgårdens folk, båtbyggare, fiskare, skutskeppare och alla andra som seglade för brödfödan respekterade han högt. Hundvakt tillägnades minnet av seglarvännen **Henrik Ramsay**, tidigare chef för FÅA (Finska Ångfartygs Aktiebolag) och i egenskap av krigstida minister också åtalad i den säregna krigsansvarighetsprocessen 1945. Också Ramsays (1886-1951) egen *Sommar och segel* från 1945 står på min skärgårdshylla, kanske främst för hans skildringar av seglatser längst in i de delar av Finska viken som i dag är ryska eller till NJK:s klubbhamn på Kajholmen på gränsen mellan Sibbo och Borgå skärgårdar.

En humanist som också skildrat den östnyländska skärgården i form av ett bevarat klipp ur Turistliv i Finland 1961 är **Tito Colliander** (1904-1998), som kom att tillbringa många sommarveckor vid kusten mellan Terijoki och Sibbo. ”Där lärde jag mig att älska så färgsköna men hårda ting som skärgårdsklipporna och så ogripbara företeelser som morgongryningens trevande strupljud av en ensam mås någonstans.”

En klassiker i stort format med inledningsord av bland andra **Benedict Zilliacus** är *Öar, holmar och skär*. Den gavs ut i Stockholm redan 1977 och skildrar vår kust från Kotka till Kemi. Boken avslutas med **Stig Jaatinens** betraktelse *Den unika skärgården*, en översikt över spåren av istiden, skärgårdens natur, bebyggelse och näringar. Böckerna trängs på hyllan men de känns lika omistliga som Sommarboken.

DECKARFÖRFATTAREN VIVECA STEN

har i boken *Skärgårdssommar* (utgiven på Förlaget Max Ström 2014) ersatt mord med mat i Sandhamn. Med härliga bilder av **Jeppe Wikström** och **Lina Eriksson** tar hon läsaren runt i Sandhamn i Stockholms skärgård där hon har egna rötter sedan generationer. Den boken hittade jag av en slump på ett ställe där folk lämnat in böcker man vill bli av med. Nu står den säkert på min hylla, och ibland drömmer jag om receptens delikatesser som fiskryta på Härövis, pinnbröd med gubbröra eller wienerflundra.

Fyrrar har det skrivits mycket om, och en av pionjärerna på det området är **Paula Wilson**, som 2000 på Schildts förlag gav ut klassikern *Bengtskär – fyr, hem och slagfält*, passande nog inledd med **Karl August Tavaststjernas** dikt Ledyr: ”*På bergfast klippgrund det står en fyr, där bränning bryter och skummet yr*”.

Fyrvaktarnas kamp på ett isolerat skär handlar det om i **Christian Westerbacks** och **Jack Mikanders** vackra bok om **Söderskär**, utgiven på Schildts förlag 2000. Efter Mikanders död byggde Westerback 2018 ut materialet om fyren i Borgå till en ny version med undertiteln *På tröskeln mellan hav och skärgård*. Utgivare är EW Finland Oy, som har starka kopplingar till både Söderskär och förbindelsetrafiken vid vår sydkust.

KNAPPT HADE jag satt punkt här förrän telefonen ringde.

– Åk till Utö och intervju **Martin Öhman**, sade en bekant röst. Det var **Marko Toljamo**, redaktören på Sjömanskyrkan, en klassisk tidskrift vars sista pappersnummer nu förbereddes. Här fanns inte plats för invändningar om fel årstid, omöjliga tidtabeller eller galet väder. Jag åkte.

Efter sex timmar i olika bussar var jag vid Hotell Stallbacken i Nagu, bara tio kilometer från färjeläget i Pärnäs, Pargas port till havet. Värden **Mikael Grönqvist** mötte vid Högsar vägskäl och tog mig på vindlande öde vägar till sitt välskötta lilla hotell i familjegården. Följande morgon körde han mig till Pärnäs, därifrån ms Baldur – med en historia i isländsk fjordtrafik – på nära sex timmar tog mig drygt trettio sjömil till Utö. Fortfarande var jag i Pargas, även om min egna historiska vägs skyltning påstod att jag var i Nagu. Efter halvtannat dygn på resa stod jag så äntligen på Utö förbindelsebrygga där Martin Öhman hälsade välkommen.

Sen vandrade vi i timmar upp för den gamla ryska kullerstensvägen från första världskriget, stannade till vid en tysk sjömans grav från samma krig, tittade på den massiva rullstensås istiden lämnat efter sig, såg avställda finländska artilleripjäser från andra världskriget, tittade på resterna av svenska lastbåten ms Torsholm bland strandklipporna, klättrade upp i fyrkyrkan, såg ljusstaken till minne av de amerikanska sjömän som dog när lastångaren Park Victory förliste julen 1947.

Vi hälsade på i Utö handel, där **Susanna Hedberg** betjänade en lång kö fågelskådare, och tittade in till Hannas café där **Hanna Kovanen** sålde stickat och vykort och ordnade med stuguthyrning. Pargas biblioteks lilla Utöfilial hade lämpligt nog då veckans enda öppettimme, och Martins syster **Disa Öhman** visade runt bland hyllorna, där Skärgårds senaste nummer stod på paradplats. Och vi såg så mycket, mycket mer, medan Martin berättade om människor, historia, sälar och livet på hans ö där längst ut i havet intill gränsen till Åland.

På Utö borde han kanske ha blivit lots, precis som generationer före honom. Problemet med ögonen ledde till att han i stället läste nordisk historia vid Åbo Akademi. Och skrev böcker.

– Den här får du, sade han enkelt.

Därmed fick Nyberg och alla de andra på min litterära skärgårdshylla ett värdefullt sällskap; Martin Öhmans bok ”Där Finland börjar, Utö lots- och fyrvaktarsamhälle”, utgiven på Vrakplundrarförlaget i Jurmo och tryckt i Borgå 2014.

THURE MALMBERG

är långvarig medarbetare till tidskriften Skärgård. Han har skrivit om skärgård, sjöfart och havets folk ända sedan studentuppsatsen 1957 om Arvid Mörnes ”Morgonseglat”. Hans hemnavatten är Borgå skärgård.

040 5936269
thuremalmberg@yahoo.se

ARTIKELFÖRFATTAREN

Sjömansgossens lilla, lilla vän snyter ungar och rensar stuprör

Text: Karin Erlandsson

Hemmet gäcker mig, det kommer i en del fall som en överraskning, i andra fall som en erövring och i sällsynta fall som en gåva. I min roman Hem har jag velat beskriva de som stannade hemma medan männen gav sig ut på sjön.

Kvinna med barn vid kakelugnen. Foto: Bernhard Åström, Svenska litteratursällskapet i Finland, CC BY 4.0

En del hem kommer som en överraskning. Då jag besöker mormors och morfars tidigare hem i Pargas, är det som om något landar i mig. Varför är hemkänslan så stark och tydlig på den platsen? Rabatterna som mormor anlagt och rensat, bastun de badat i, bryggan där min mamma lärt sig simma. Där är jag djupt förankrad, jag vill aldrig vara någon annanstans då jag kommer dit, hemkänslan är så stark att jag kunde stanna där för alltid och vara fullständigt tillfreds.

Jag debuterade 2014 med *Minkriket*, en bok om en österbottnisk minkfarm. När den var klar hade jag en idé om att skriva en roman om den åländska sjöfarten, att byta minklukten mot tjärdoft. Just det, tänker ni nu, en sådan bok som **Ulla-Lena Lundberg** har skrivit. Det var den reaktionen jag fick när jag pratade om mitt kommande projekt: aj jo, du ska skriva en sådan som Ulla-Lena skrivit.

Och även om man givetvis kan skriva fler böcker på samma tema och i samma miljö, var det något som skavde. Jag var inte särskilt sugen på att jämföras med Ulla-Lena, för kvalitetsmässigt kommer jag aldrig att vinna den kampen. Så jag lät idén om en åländsk sjöfartsbok vila och skrev annat istället.

Min morfar skulle utbilda sig till styrman, men kriget kom emellan. Han seglade med **Gustaf Eriksons** Viking som ung, och då han blev pensionär ägnade han dagarna åt att bygga skalenliga modeller av segelfartyget. Jag förstod tidigt att det varit den viktigaste perioden i hans liv. Precis som alla andra lockades han av tanken på horisonten och smållande segel.

Men mormor då?

Torparhustru från Tärnbolstad i Finström, fotograferad 1916. Kanske en av Ålands många sjömanshustrur? Foto: Reinhold Hausen, Svenska litteratursällskapet i Finland, CC BY 4.0

HON SOM stod kvar i allt det som morfar lämnat. Hon som snöt ungar, lade nät och rensade potatisland. Hur kändes det att få brev om hajar när hon syltat äpplen en hel dag? Hur var det för hans barn, som såg sin pappa ge sig ut på äventyr och komma hem med sjömanssacken över axeln, lite skev i hemmalivet.

Männens äventyr på sjön slutade vara intressanta. Jag började istället fundera på dem som stannade hemma, kvinnorna. De som varit själva förutsättningen för att männen skulle ha sina äventyr. Kvinnorna skötte om barn och djur och hus, helt säkert, tänkte jag, måste det finnas en berättelse där. Och jag förstod att jag skulle byta perspektiv på min roman. Man kan säga att jag vände skutan. Från att ha riktat fören mot horisonten,

lade jag helt om och vände mot hemviken. Det var inte en sjöfartsbok jag skulle skriva, utan en bok om de som stannade hemma. Då fick jag också titeln; Hem.

Jag har skapat berättelser ur historieböckernas bisatser, tagit fasta på några ord och byggt ut det till hela händelseförlopp. Tidigt stod det klart att sjömansgossens lilla, lilla vän har haft annat att än att, som det står i visan, stå sörjande på strand. Hon har mjölkat kor, snuttit ungar och rensat stuprör.

UNDERÅRET ansvarade jag för en artikelse-rie i Nya Åland. Syftet var att ta fram århundradets ålänning. **Anders Wiklöf** vann tävlingen, men på andra plats kom den åländska sjömanshustrun. Inte en enskild person alltså, utan en roll.

Jag kontaktade den åländska statistikby-rån för att ta reda på hur många kvinnor på Åland som identifierade som sjömanshustru.

Det fanns det ingen statistik på, visade det sig. Det fanns statistik på hur många som jobbade på sjön i olika befattningar, men inte hur många som hade hand om hus och hem medan den största näringen på Åland förverkligades. Själva förutsättningen för den åländska sjömannen och det åländska samhället har det aldrig förts statistik över. Vilket osynliggörande av många kvinnors verklighet!

“Hem” är en berättelse om tio kvinnor under tio tidsepoker i den åländska histori-en. Boken inleds med vikingatiden i Saltvik, därefter följer 1200-talet i Jomala då kyrkan byggs, Stora ofreden i Sund, 1808 på Kumlinge, 1870 i Lemland, 1902 i Geta, 1946 i Finström, 1970 i Eckerö och 2019 på Ålands hav.

Jag har aldrig varit särskilt intresserad av historia. Vi hade en historielärare som gav oss i läxa att memorera varje anfallsdatum

Tre barn vid ett fiskeläge. Foto: Kyllikki Berts arkiv, Svenska litteratursällskapet i Finland, CC BY 4.0

för slaget vid Jutas, och efter det har mitt historieintresse inte riktigt återhämtat sig. Men småningom har det gått upp för mig att historia är mycket mer än krigsstrategier.

HISTORIESKRIVNINGEN KOMMER till korta när det gäller kvinnornas verksamhet genom tiderna. De nämns i förbifarten, ibland inte ens det. Så här står det till exempel i en bok om den åländska historien som är skriven så sent som 2010: ”Sundsborna beskrev hur de tvingats överlämna all egendom till fienden och springa genom skogen med hustrur och barn till små båtar och fly över Ålands hav”. Jag uppberor: Sundsborna flydde med hustrur och barn. Betyder det alltså att kvinnor inte ens varit kommunivånare? De har släpats omkring, haft en lika passiv roll som boskapen.

En man, föga förvånande, utbrast då jag berättade om min roman: Men det är ju på havet själva äventyret utspelat sig! Så är det inte, vi måste omdefiniera vad vi kallar äventyr. Vart vänder vi blicken då historien ska skrivas? Krig har haft skrivkunniga med sig, men för kvinnorna, i vardagslivet, har det inte funnits någon som tecknat av och skrivit ner. Därför har kvinnornas historia glömts bort, trots att den verkligen inte saknar dramatiska inslag.

Ingenting nämns i min bok om Bomarsund, men samma år och samma krig, där omkring 1808 och 09, bestämmer sig den svenska kungen att bränna upp Ålands östra skärgård. Det var taktiken för att hindra ryssarna att ta sig över. Ålänningarna gick i många fall inte med på det här, de gömde sig i skogen, tog barn och kor och vägrade lämna sina hem. Jag har i min roman velat gå ner på mikronivå - hur var det att vara mamman som skulle gömma sina barn i en iskall decemberskog? Alla som är föräldrar kan tänka sig hur det är. Barn som fryser, barn som inte vill vara tysta, barn som är

rädda och man själv, som är lika rädd, ska bli deras enda trygghet.

Där snackar vi äventyr.

Historiska skildringar har också ett annat problem. Ofta betar sig de påhittade, eller verkliga, karaktärerna som om de vet om att de befinner sig i ett historiskt avgörande skeende. Allt de säger är lite ödesmättat och medvetet. Men Amanda som lever 1870 i Lemland vet inte om att hon befinner sig i den socken som vi idag betraktar som den mest framgångsrika under bondeselegationen. Hon vet inte ens om att det kallas bondeselegation, att det är en historisk epok.

Jag har skrivit om Amanda vars man bygger fler våningar på sitt hus än grannen, och vars son drunknar. Hon går inte omkring på gården och tänker på båtbyggeriets framfart. Hon tänker på om spiken ska räcka till och om sonen ska komma hem.

Jag har sällan kunnat gå till traditionella historieböcker för att researcha, istället har jag fått förlita mig på alternativa metoder. Jag har känt, gått, smakat och knådat.

JAG GICK till exempel en kurs för att lära mig baka hemvete. Det finns så mycket handlag i det som kvinnor kan, deg som ska jäsa lagom länge, ugnen som ska vara tillräckligt het. Det här är kunskap som ingen tecknat ner, och som också skulle vara svår att förmedla skriftligt. Därför har jag fått lära mig det själv för att jag ska kunna beskriva det. Till exempel, vet jag nu, att man borstar det heta kolet ur ugnen med hjälp av en blöt enriskvast. Då börjar det dofta enris. Och innan man gräddar bröden kastar man in grovt salt på spishällen som är så varm att saltet poppar och knäpper. Det är ett ljud som jag inte hittat texter om, jag måste själv vara på plats och höra för att kunna beskriva det.

Saltet kastas för övrigt in i ugnen för att inte bröden ska fastna.

Min research har handlat om att använda mina sinnen i mycket högre grad än att sitta i dammiga arkiv. Min grundtes är att människor i alla tider varit likadana, och för att förmedla vad de sett behöver jag uppleva samma sak.

Det visade sig dessutom att jag hade fel. Kvinnor har inte alls stannat hemma, de har också varit ute på sjön. Inte bara har de skött om barn och hus, de har också deltagit i stockholmsresor och notfiske, de har hittat sina platser i yrken på sjön.

Den där bilden av sjömansgossens lilla lilla vän som står sörjande på strand, den är överhuvudtaget inte sann. Få kvinnor har hunnit stå sörjande på strand. Inget samhälle har haft råd med arbetskraft som stelnat i saknad, det har funnits hö att bärga, ungar

att snyta och kor att mjölka. Däremot finns inte i vårt kollektiva medvetande en bild av en sjömansflickas lilla lilla vän som vinkar av skeppet, kvinnan som sett på då någon gett sig ut för att uppleva äventyret istället för att uppleva ett eget.

Min mormor måste ibland ha känt sig bunden av sitt hem, men det hindrar inte att jag känner mig hemma inom samma fyra väggar. I de bästa fall är ett hem en gåva som förmedlas genom generationerna.

Den åländska folkvisan "Vem kan segla förutan vind" inleder min roman, men jag tog bort den sista lite romantiska meningen om att gråta då man skiljs från vännen sin. Boken inleds med citatet: "Jag kan segla förutan vind, jag kan ro utan åror". För är det något som jag lärt mig då jag skrivit den här boken, är det att sjömanshustrun är kapabel till bra mycket större äventyr än att segla mot horisonten.

KARIN ERLANDSSON

är författare, bosatt på Åland. Hon har bland annat skrivit bokserien Legenden om ögonstenen och adventsboken Nattexpressen. Romanen Hem ges ut i oktober av Schildts & Söderströms.

ARTIKELFÖRFATTAREN

Alla älskar vi skärgården - så ge den i julklapp!

En gåvoprenumeration på

Tidskriften Skärgård

är julklappen man får öppna fyra gånger per år. Eller egentligen fem - kontakta skargard@abo.fi senast den 9.12, så får du ett nummer från 2021 på posten att slå in som present.

Fyra fullspäckade nummer per år kostar 48€ (55€ till utlandet).

Foto: Daniel Strömborg

Antologin Kvarken i ord och bild

Text: Peter Björkman. Foto: Vesa Heinonen

I höst ger Svenska Österbottens litteraturförening ut den fjärde och sista antologin i serien Vertikal, denna gång med titeln *Kvarken i ord och bild* och med Världsarvet Kvarken och skärgården utanför Vasa i blickfånget. De tidigare tre antologierna har haft "koder" (2010), "tid" (2012) och "horisonter" (2014) som teman.

initiativet till antologin, betitlad *Kvarken i ord och bild*, togs av författaren **Carita Nyström** (1940-2019). Nyströms död i oktober 2019 gjorde att projektet vilade en tid. Jag fick uppdraget att som redaktör föra antologin i hamn våren 2021 av föreningens verksamhetsledare **Christian Lång**.

CARITA NYSTRÖMS sista bok blev diktsamlingen *Minnets labyrint* (Sannsaga, 2021). Här finns Kvarken och skärgården i och kring Världsarvet i hög grad i centrum av sökarljuset. I en av många starka dikter "Kvarkens vatten" återfinns följande rader: "Öars labyrint länkas av vågor, / vatten strömmar mellan stränder / tider flyter, öar stiger, tider blandas. // Störtade Ikaros också här? / Flög han här, bländad av ljuset? / Svedde han vingarna här / alltför nära solen?"

Det var inte svårt att tacka ja till frågan om att få möjlighet att fullfölja Nyströms projekt. Att få möjlighet att läsa och språkgranska österbottniska texter om Kvarken hör till livets glädjestunder. Jag ville att det skulle vara en antologi med mycket frihet, där alla litterära former självklart tilläts. Och så blev det också ett brett spektrum av olika sorters texter som kom med: romanutdrag, novellkonst, betraktelser, självbiografiska texter, essäer och dikter. Alltifrån detaljrikt beskrivande skildringar av skärgården till texter där Kvarken bara kan skönjas med ett ord instuckat här och där, eller med en allmän känsla av hav. Alla texter har dock det gemensamt att de på något sätt förhåller sig till skärgården och/eller Världsarvet. Alla texter är skrivna av medlemmar i litteraturföreningen, och sammantaget deltar 21 författare. Ett annat slags bidrag till antologin är bilder

av skärgården, fotograferade av **Vesa Heino-**
nen från Vasa Wildlife.

En företeelse som flera av bokens skriben-
ter berör är något av det som gör Kvarken
unik: den exceptionella landhöjningen.
Den gör att landskapet förändras och att
nya öar ständigt uppstår. Det finns inget
konstant i det österbottniska kustlandskapet
och det påverkar människorna som lever
och verkar där. **Anna-Lena Sund Aillet**
skriver insiktsfullt om detta i sin text ”De
långgrunda strändernas barn”, med undertitel
”Kvarkens existentiella betydelse för oss
österbottningar”:

”Kvarkens så fertila havsmoder har gett
upphov till helt unika stenfält i vattnet, hon
gör så att tidigare havsbotten kan bli odlings-
bar mark och hon visar inga tecken på avta-
gande fruktsamhet trots sin höga ålder. För
oss som lever här gäller det att inte bara med
beundran eller förskräckelse betrakta den res-
pektgivande havsmoderns avkomma, utan
att istället kavla upp ärmarna, anpassa oss,
säkra farleder, flytta hamnar, plöja jorden.
Det blir tydligt att det inte fungerar att ens
försöka gå på tvärs med naturen. Vi bott-
ningar vet därför att underordna oss, leva, ar-
beta i samklang med naturen, vara ödmjuka
inför att vi alla en dag kan vakna till att det
hittills givna är helt förändrat.”

LANDHÖJNINGEN ÄR ju något som prägl-
at många generationer österbottningar. Och
den märks inte bara i skärgården utan också
långt upp på landbacken. **Hjördis Förars**
påminner om detta i sin text ”Strandbybo”:
”Landhöjningen är något som ständigt pågår.
Om Vörå länge varit jordbruksbygd så har
Oravais haft en helt annan profil eftersom
delar av den var öar. Så heter Oravais cen-
trum fortfarande Öurin.” Det här att skärgår-
den inte begränsas till det som är öar och hav
idag, utan att också minnet av den historiska
skärgården måste få vara en självklar del, är

för mig centralt. Landhöjningen kommer
ju att fortsätta. Och skärgården kommer att
kontinuerligt att byta ansikte.

Nu har jag citerat ett par prosautdrag ur
Kvarken i ord och bild / Vertikal 4, men bara
hälften av bidragen är prosa. Hela 10 av 21
bidrag består poesi. Uttrycket ”Det växer
poesi i Österbotten” visar sig denna gång
verkligen stämma. **Anders E. Larsson** hör
till de författare som ger sig i kast med att
fånga Kvarken i poesi. I hans diktsvit ”Vid
kvarkens kant” närmar sig Larsson Kvarken
som ett möjligt hem, också när vi inte för-
mår känna oss hemma hos oss själva.

”Vad är ett hem? En idé / eller en plats? / I
bästa fall hör vi hemma / i oss själva / I annat
fall finns / en grund istidsbädd / där lakan
och täcken / frasar i februari”.

Själva ordet Kvarken kan också bedö-
mas efter hur det låter. **Yvonne Granqvist**
Schultz låter oss få ta ett värdeutlåtande i sin
vederkvickande dikt ”Stölden”.

”KVARKEN är lika fult som RÄFSA som
är det fulaste ordet modersmåslärlarinnan
vet”

Kvarken kan också behandlas mera
drömskt i poetisk form, som i en diktrad ur
Jens Sandbergs diktsvit ”Kvarken”: ”En få-
gel föds i Kvarken och drömmer om det.”

TILL SIST några ord om det befolkade Kvar-
ken. Om människorna som bodde och bor i
skärgården och i dess omedelbara närhet. Vad
var det för slags människor? I **Karin Sand-**
qvists text ”Det skall lukta gytta och gammal
havsbotten”, lyfts de strävsamma människor-
na i den österbottniska skärgården fram:

”Förr sades det ’om du vill ha en arbetsam
hustru, ska du ta en från skären’. I alla
tider har skärgårdsborna fått kämpa för sitt

uppehålle. Det var långt till Vasa och dåliga kommunikationer. Kvinnorna och männen slet på steniga jordplättar och försökte få familjen, de fåtaliga korna, hästen, fåren och hönsen att överleva ännu en vinter.”

I **Anne Manners novell** ”Som havet om våren” finns en liknande tematik. När den unga Frida under en andningspaus från skolvardagen (läs: skolk) plötsligt möter sin sedan länge döda mormorsmors gestalt i skärgården berättade hon om en tuff uppväxt med mer ansvar än frihet; ”Den som icke arbetar skall heller icke äta. Det var levnadsregel nummer ett. Det fanns en praktisk orsak till att den hyllades och omtalades. Varje dag var en kamp för överlevnad och alla måste

hjälpas åt. Jag hade ingenting emot att hjälpa till med fisket. Jag trivdes ute på havet.”

Sist och slutligen är *Kvarken i ord och bild / Vertikal 4* en hyllning till den österbottniska författaren och eldsjelen Carita Nyström, som betytt så mycket för det skrivande landskapet Österbotten, och för dess författare. Poeten **Ralf Andtbacka** inleder boken med en dikt tillägnad Nyström med titeln ”Unbowed (till Carita)”, som bland annat beskriver en utfärd till Svedjehamn på Björkö. Jag avslutar med en viktig rad om Nyström ur denna dikt: ”Skrivandet var alltid det / som väntade, varje tecken envishet”.

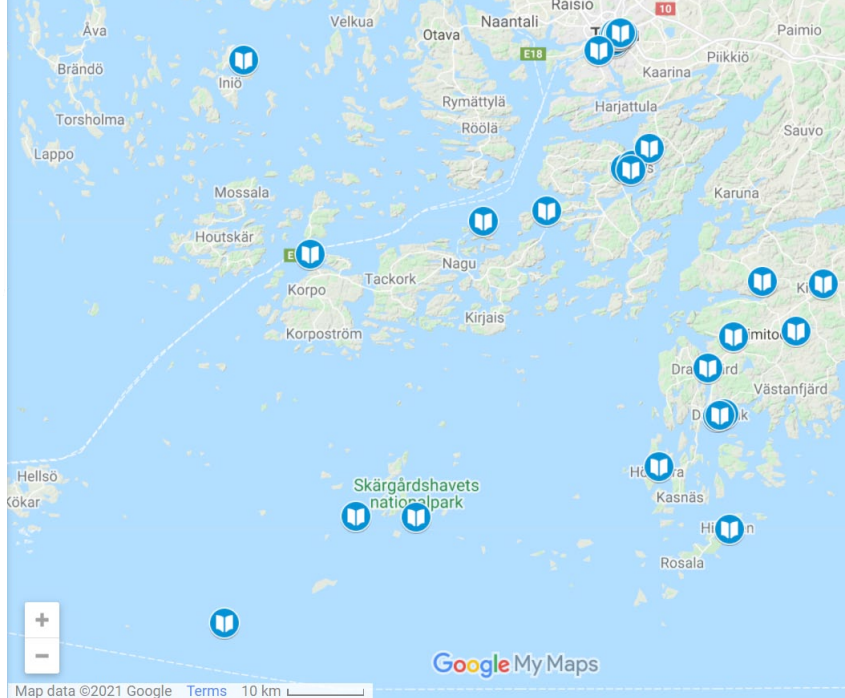
PETER BJÖRKMAN

är bibliotekarie och litteraturutvecklare. Född 1967 och bosatt i Strängnäs.

peterrichardbjorkman@gmail.com

ARTIKELFÖRFATTAREN

- 8.2. av Kjell Lindblad
- Blodsband av Freja Rudels
- Himlens vrede av Ann-Gerd Steinby
- Kärleken är vårt enda hem av Isela Valve
- Lilas barndom av Eila Cederroos
- Locknät av Anders Cleve
- Nagu-nalle på djupa vatten av Henrika Ander...
- Prästens andra hustru av Elis Selin
- Som din dag av Maj-Lis Nyberg
- Under glittrande yta av Janina Örtendahl
- Bogsvall av Dan Weissenberg
- Det röda bokmärket av Yvonne Hoffman
- Fruktans färja av Peter Strömsnäs
- I havets famn av Anna Isaksson
- Ingens Anna av Ulla-Lena Lundberg

Litteraturstigen sätter den åboländska fiktionen på kartan

Text: Tove Hagström

Det har skrivits rätt så många fiktiva berättelser som är förlagda till Åbolands skärgård. Åbolands litteraturförenings projekt Författarnas Åboland, som genomförts i samarbete med bland annat biblioteken, placerar in ett urval av de här berättelserna på den åboländska kartan. Det blir ett möte mellan fiktion och verklighet. Via webbsidan litteraturstigen.fi kan den som vill gå in och lyssna på ljudinspelningar ur nästan 40 romaner i vilka handlingen utspelar sig någonstans i Åboland.

Litteraturstigen lanserades hösten 2021. Målen med projektet är att inspirera människor att läsa, hjälpa människor att hitta fram till också nästan bortglömda bokskatter och att ge läsningen en krydda genom att förankra berättelserna i den lokala miljön. Biblioteken har stora

hembygdssamlingar som innehåller mycket intressant. Utöver romaner finns det förstås också faktabaserade verk, uppväxtskildringar, släktrönligheter och poesi i samlingarna.

LITTERATURSTIGEN FOKUSERAR helt och hållet på romaner och vill komplettera det arbete biblioteken redan gör för att lyfta

fram litteratur med lokal anknytning. Skönlitteraturen berättar mycket om hur det är och har varit att leva i de åboländska trakterna och det finns både roliga, spännande och dramatiska historier på kartan. Det är fascinerande att till exempel läsa om en strapatsfylld färd över vårmjuka isar och kunna placera berättelsen på kartan och se platsen framför sig. En ö, en väg, en skog som finns på riktigt och som människor känner till, kan rymma också en fiktiv dimension. Den värld som författaren skapat, och som alla läsare tar till sig och tolkar på sitt eget sätt, får en koppling till en miljö som alla kan erfaras mycket konkret och kanske uppleva på ungefär samma vis.

Arbetet med Litteraturstigen pågick under ett drygt år. Det första momentet var att kartlägga vilka romaner som utspelar sig i Åboland. Sedan valdes lämpliga avsnitt att läsa in på band. Det skedde oftast i samarbete med författaren. Textutdragen på kartan väcker förhoppningsvis mersmak så att kartanvändaren får lust att läsa resten av böckerna också!

DEN ÖVERGRIPANDE rubriken för kartan i Google Maps är Kulturkartan i Åboland. Kartan innehåller flera lager, varav Litteraturstigen är ett. Här hittas även Musikvågen, där man kan lyssna till musik som relaterar till platser i Åboland. Litteraturstigen innehåller alltså inspelningar ur romaner, samt fotogra-

fier från platser där berättelserna utspelar sig, medan Musikvågen innehåller videor och ljudinspelningar av och med lokala musiker. Förhoppningsvis kommer Kulturkartan att växa och få ännu fler lager med annat kulturellt och konstnärligt innehåll.

Den som använder den digitala kartan och väljer Litteraturstigen kommer att se blå markörer med boksymboler på. Markörerna finns på platser där händelser i olika böcker utspelar sig. Det går att klicka på markörerna och sedan välja att spela upp den video som dyker upp. Videorna innehåller både ljudinspelningar och utskrivna texter, så det går alltså att lyssna och läsa samtidigt. Vid markörerna finns också information om vilka böcker textutdragen är hämtade ur, samt länkar till nätbiblioteken så att kartanvändaren hittar mer information om böckerna och också uppgifter om var böckerna går att låna. Som en extra krydda finns det ofta fotografier från själva platserna.

På de två följande uppslagen finns texter från fyra böcker på litteraturstigen.fi

TOVE HAGSTRÖM

är FM och psykodramatiker. Hon är uppvuxen i Nagu, bor i Pargas och arbetar som företagare och frilans med kulturprojekt, översättning, undervisning och som handledare för grupper som vill satsa på sin interna dynamik och kommunikation.

I havets famn, Anna Isaksson (1989), s. 40–44 (Sandholm, Nagu, Pargas)

Det var beräknat att männen skulle stanna en vecka ute på fiske. Medan de var borta var det bråda tider för hemfolket. Det skulle rustas för stadsresa. Det saltade köttet skulle vattnas ur och bastupalvas.

Smöret, som hade lagrats i byttor, skulle tvättas och saltas om på nytt. Byttorna skulle rengöras med lut och sand. Smöret vägdes i bitar och lades i saltlake tills det skulle säljas.

Ostar ystades. Ull, garn, stickade och vävda handarbeten, kvastar, vispar, slöjdster av trä, fisk, sälspäck, fågelfjädrar – allt skulle med till staden för att säljas. Skärgårdsborna behövde pengar för inköp av olika varor.

[---]

Nu försvann snipans och Gråskärs storbåtens segel bakom Bergkläpp.

– Hå, hå, gäspade Axel, nu går vi hem och tar en tupplur innan morgonsysslorna börjar. [...]

Stina nickade. Visst såg sängen inbjudande ut, men hon brydde sig inte om att klä av sig, hon lade sig ovanpå fällen och drog en schal över sig. Stillheten lade sig över hemmet. Snart sov Stina.

I drömmen låg hon på en sommaräng, solen lyste, fåglarna sjöng. En envis fluga irriterade henne. Än var den på pannan, än på näsan, nu var den på hakan. Hon slog efter den och slog handen i sängbrädan och vaknade vid att hon högt ropade aj. Där stod Hinrik.

– Du din otäcking! fräste Stina ilsket och sprang upp, men i ett nu var han utanför dörren. Kvar på fällen låg en hönsfjäder som han hade kittlat Stina med i ansiktet. Stina måste le trots sin ilska. Så mindes hon plötsligt. Det var ju hon som skulle sköta hemmet medan Rika var borta. Solen stod redan högt uppe.

Hon skyndade sig in i köket. Där sprakade elden på härden och framför den satt fassa på en stol med Missan spinnande i famnen.

– Jag har försovit mig, erkände Stina skamset.

– Inga någon brådska, vi har ju söndag idag, vet jag.

[---]

Dagarna gick och man började vänta hem stadsbesökarna. Plötsligt kom Hinrik instormande.

– Snipan syns vid Kråkharun! flämtade han.

Stina fick i hast undan disken. Fassa, som hade lagt sig på sängen för en liten blund, steg hastigt upp och började ordna med kaffet.

[---]

Sedan skulle man vila upp sig efter resan. Männen skulle snart igen rustas ut, för nu skulle de ut på allskytte. Visst hade det redan vankats både ”kråpon” och fågelkött, men allfågel var smakligare.

[---]

Det var olika skyttelag som gav sig iväg. I tur och ordning var det någon i skyttelaget som kom hem med fågel. Då blev det bråttom där hemma att koka kråpon och kött att sända med ut igen till männen. Stina skulle i år försöka laga kråpon med fassa som läromästare.

Fågelsäggs hackades, gräslök, mjöl, några sjöfågelsägg samt litet vatten rördes ihop. Det var viktigt att rågmjölet var grovmalet och att smeten var precis lagom tjock. Palten fick inte falla sönder under kokningen. Stina hade tur, hon fick mycket beröm för sin kokkonst och kände sig ganska stolt.

Anders Cleve, Locknät, (1981), s. 332–334 (Dalsbruk)

En natt regnade det oavbrutet. Det trummade mot fönsterrutorna.

Ljudet väckte barnen. Helga hade stigit upp. Genom yttertakets som var dåligt såg hon att det redan börjat strömma ner vatten till dem. Med skräck såg hon att stora tunga vattenpåsar hängde ner i taket.

Vattnet hade allt tydligare börjat sippra ner i rummet. Skorpan såg att det droppade just ovanför sängen där Arthur låg. Hon såg att modern skyndade till för att lyfta bort Arthur. Men papperet brast, och ett par ämbar kallt vatten sköljde ner över pojken i sängen. Mattor och sängkläder, allting blev vått. De hörde det oavbrutna droppet i ämbar och fat, som Helga hade placerat under de värsta ställena.

Skorpan och Arthur kröp ihop i en vrå vid spisen. De hade ett täcke virat omkring sej och stirrade med stora svarta ögon upp mot taket som hela tiden fick nya vattenbulor. Vilho och Aina sprang i snabb skytteltrafik ut på gården och tömde ämbar och fat, men kärnen fylldes snabbt igen.

Helga var blek och frös så att hon skakade. Regnet började rinna ner i klabbådan också. Endast på den lilla yta av golvet där Skorpan och Arthur satt var taket helt och torrt. Mot klockan fyra slutade regnet. Men det avbrottslösa droppet fortfor.

Einar kom hem på morgonen efter nattsiftet, klockan sju. Han blev stående i dörren och stirrade upp i taket. Efter en stund sa han: ”Jag har ju haft på känn att något var på tok här hemma”.

De hörde honom säga: ”Jag ska laga eld i hälln och koka kaffe åt oss alla. Helga, gå och sätt dej med barnen under täcket, vi dricker kaffe på golvet i knuten där det är torrt”.

Rädslan försvann när far var hemma. Det tog inte lång tid förrän kaffet var färdigt. Hela familjen satt och drack sitt morgonkaffe på golvet. Det smakade bra efter den hemska natten. Mamma försökte genast få rummet i ordning. Sängkläder hängde på tork överallt. De luktade illa.

Far sa: ”Idag måste vi elda hela dagen”.

När klockan blev tio gick Einar till kontoret och bad att få tala med bruksdisponenten. Han berättade att allt var blött hos dem, att han hade en sjuk hustru och fyra små barn som inte kunde bo i ett rum där det regnade in så våldsamt. ”Taket måste repareras provisoriskt redan idag”, sa han bestämt. ”Jo”, sa disponenten, ”jag förstår att det är tråkigt för er och taket är dåligt, men den här tiden på året kan man ju inte laga några tak. Först nästa sommar.” Då svartnade det för Einars ögon och han hörde sej själv säga med tydlig och stark röst: ”Om inte taket blir lagat idag så vänder jag mej till bergsrådet”. Han gick hem. Redan efter en timme kom två karlar och reparerade där taket var trasigt.

Följande sommar lades ny filt över hela taket.

Men efter natten då taket brast samman, och efter kallduschen med regnvatten, och chocken den försakade fick Arthur ofta krampanfall.

Peter Strömsnäs, Fruktans färja, (1982), s. 82–84 (Korpo/Houtskär)

Vinden jagade mörka, solfjäderformade kårar över vattnet med förvånande fart och grep tag i färjan, så att Salmi kände det som en svag stöt uppe i ”fågelboet”, som han kallade den högt belägna styrhytten. Men färjan fortsatte oberört sin kurs med skummet rullande under sin trubbiga stäv och med radarantennen vispande i toppen av den korta, stabbiga masten på styrhyttens tak.

Dörren till styrhytten öppnades bakom Salmi, men han brydde sig inte om att vända sig om. Han var övertygad om att det var besättningsmannen Holger Jansson, som sin vana trogen kom upp för att röka ett pipstopp och prata bort halvtimmen de skulle vara på väg till Norrskata. Salmi var inte själv av den pratsamma typen, men det var ingenting som hejdade Jansson. Han var helt nöjd med att hålla monolog och någon gång få en grymtning till svar från Salmi. [...] Men den här gången var det inte Jansson. Salmi hörde en sträv och befallande röst, som sade något på ett främmande språk.

Han snurrade runt och såg rakt in i mynningen på en pistol [...]. Salmi kände genast igen mannen, en av tyskarna, den längsta av dem, betydligt längre än Salmi och nästan lika bred över axlarna. Ett snett leende spelade i hans munvinklar, men det fanns inget spår av leende i hans iskalla mörka ögon.

– Vad i helvete är det här fråga om? röt Salmi.

– Det är jag som bestämmer över den här färjan nu, sade mannen på bruten engelska. Ni har bara att göra som jag säger, så kommer ingenting att hända er.

– I don't speak English, sade Salmi. Lägg bort den där förbannade pistolen och det genast, röt han på svenska.

Han tog ett steg framåt mot mannen, som drog sig tillbaka mot styrhyttens dörr, men Salmi såg hur mannens pekfinger spändes kring avtryckaren. Det var tydligt att han menade allvar.

– Lägg om kursen åt styrbord, befalld mannen skarpt.

Salmi låtsades att han inte hade förstått. Han hade varit till sjöss i handelsfartyg i sin ungdom och kunde lite sjömansengelska, men bestämde sig för att handla som om han ingenting begripit.

Han lät färjan fortsätta på sin kurs. De var nu i höjd med Sankskär och det var en minut kvar tills de skulle gira babord in i Stockholmsfaret.

[...]

– Lägg om kursen åt styrbord! Styrbord! upprepade tysken bakom Salmi med eftertryck.

Salmi låtsades fortfarande att han inte förstod. Han sneglade på mannen bakom sig och började sin planerade babordssväng.

Skottet smällde skarpt och torrt bakom Salmi och i den splitterfria glasrutan framför honom blev det ett litet hål, från vilket sprickor löpte ut som en stjärnas strålar. Stickande krutrök fyllde luften. Salmi vände sig långsamt om. Tysken stod lika orubbligt kvar, med samma sneda leende i munvinklarna, men nu var pistolen åter riktad rakt mot Salmis ansikte. En fin strimma av rök ringlade ut ur pipan.

– Jag gissade att ni kunde vara besvärlig, sade tysken. Det där var ett tecken till mina kamrater nere på däck.

Vi skjuter inte er, för vi behöver er än så länge. Men om ni inte lyder nu, kommer mina vänner att skjuta första bästa passagerare nere på däck. Har ni förstått?

Salmi nickade buttert.

– Jag kunde väl gissa det, sade tysken nästan glättigt. Ni bara låtsades att ni inte förstod engelska. Visa nu att ni är så förnuftig som jag tror och gör som jag säger. Gira styrbord!

Salmi svor en mustig ramsa mellan tänderna, men gjorde som han blivit tillsagd.

– Såja, berömde tysken. Det var bättre. Nu skall vi gå ner i Stockholmfarleden till Berghamnsfjärden. Och försök inga konst, för då går det ut över någon passagerare.

Elis Selin, Prästens andra hustru, (1954), s. 44–46 (Rosala)

Huru många gånger hade hon inte stått på stranden av Bruket och sett utskärsbornas skötbåtar sticka ut ur hamnen mot ilsket fräsande vågsvall, fören översköljas av vågberg, sträva ut på Bruksfjärden och försvinna –; sett skärborna sitta hopkurade på båtbettarna, män och kvinnor, till och med barn. Hon hade tyckt så innerligt synd om dem, hon hade en stund ägnat dem en djupt beklagande tanke, men endast en stund. Sedan ingenting vidare. Det var en för henne främmande värld, en värld som icke angick henne. Hon hade vänt dem och sjön och skärgården ryggen, återvänt till sitt varma, välombonade hem i direktörsvillan.

Farväl, farväl, ni alla! Kära!

– Gråter du, Martina?

Johan tar hennes hand, han vill säga ett ord till tröst, skingra hennes svårmodiga tankar i en stund, avskedsstunden, som måste smärta henne djupt.

– Se upp där, pastorn! ropar en hes stämman.

– Det är Alskärsgrubben, viskar Johan småskrattande. Jag fick ingen annan till lots och hjälp på resan. De andra fiskar, och då så – himmel och jord må förgås, men fisket lämnar de inte.

Johan vid styret har fallit ur kursen och blir rättad av Jakob.

Fru Martina skakar av frossbrytningar. Här ä kallt, klagar hon.

[---]

– Känner du igen dig, Martina, frågar han.

Hon ser sig frånvarande omkring.

– Vi seglar förbi välkända holmar med påminnelser om fastlandets växtvärld, som är rik och yppig och utan någon direkt känning av havsstormarna. Jo du, Martina, du skall idag få uppleva naturens stegvisa bortdöende – bli inte rädd – ge mig din hand –; här, inskärs, är naturen så omväxlande och frodig, där ute så kal och arm.

– Fryser du? Får jag dra sjalen över axlarna –.

Hon nickar frånvarande.

– Vad ville du säga, Johan.

– Tänk dig, Martina, förändringen i en människas liv. Hon har en gång kanske under hela sin levnad levat i skyddade, blomstrande dalar som ej vetat vad stormar vill säga, och så kastas hon ut att kämpa mot hotfullt vreda stormvågor som gör livet till en plåga för henne; från ett liv i en vän natur, omsluten av blommors och rosors ljuvligheter, och saligheter kastas hon ner på stickande enrisbäddar, rives av barrträd och såras av sten, tistel och törne. Kan en människa uppleva en sådan omskiftelse utan att skakas i sin själ?

– Usch, Johan, talar du om mej eller om dej själv? Inte ä det väl så på Stubbnäs? Då seglar du mej till Sibirien att dö.

Johan svarar ingenting. Han vill med sitt tankeexperiment ge sin Martins tankar en ny riktning.

– Tallen i bergsskrevan ä som utskärsbon, tallen fordrar så litet för att kunna leva och fylla sin plats i Guds stora hushållning, den nöjer sej med tunnaste lager av billigaste jordart. Det kan inte fastlandsbor, stadsbor, de ä icke lika martallarna i bergsskrevan, de ä som lövträden i en skyddad yppig dalsänka som växer på holmarna inomskärs, björken, rönnen, aspen, alen. De fordrar mjukare jordarter för att bära blom och frukt ...

– Usch då, Johan, inte ä väl alla dina skäribor såna enrisbuskar och martallar – som den där Jakob.

*på Sjöängsbagen
betar de vita korna mellan
enslinjetavlorna
här dansade älvorna just i morgondimman
medan sockerbetskutan
gled genom Färjsundet*

*jag bad dem stanna kvar
fylla mina drömmar
med den vita dansen*

*men vi glider alla sakta vidare
vidare i tiden
som fåglarna sträcker
med sommarens längtan
vidare i tiden
som blodet mitt brusar rött
på barnens äppelkinder
lever vidare
vidare i tiden*

Katarina Gäddnäs
Ur: Men göken gal, 1997

Foto: Tina Thörnroos

*Gumman sade till sin gubbe
– Innan du går, kära du,
fyll på oljekaminen så det räcker en vecka
minst
utifall du brakar igenom den bågande
gäddsaxisen
och drunknar.
Så det är varmt i huset över din
begravningsdag.
Så hirvelhörr kan kärleken vara
i skären.
(Jag menar så praktiskt
fördold ---)*

Runar Salminen
Ur: Lykta mig större ljus, 1982

Foto: Pia Prost

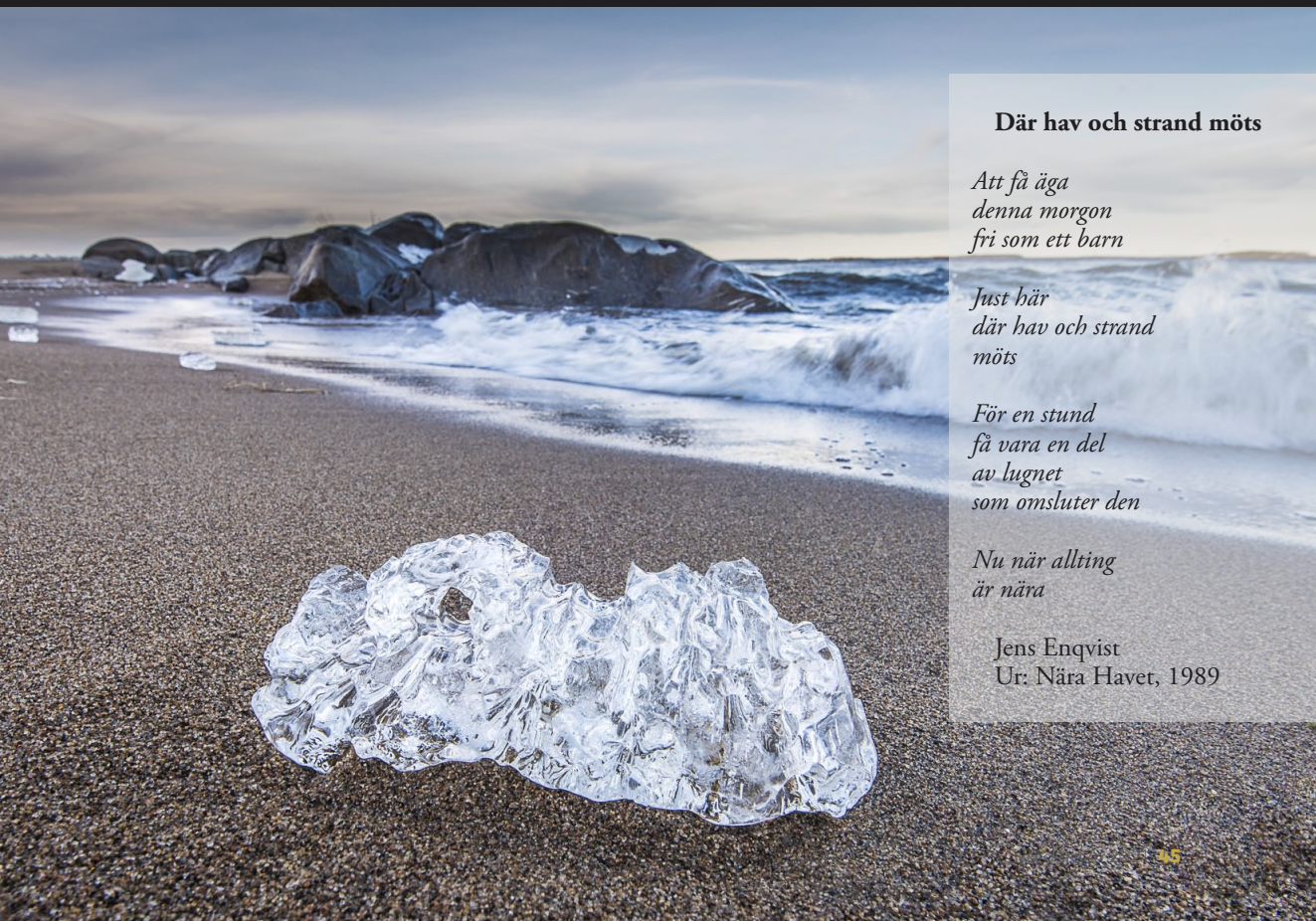
*De kommer.
Vildgässen. Svanarna.
De stora grå tranorna med tyngd i sina fransiga vingar.
Svävar över Grisselön och Nabbviken. Över Storsand
och Lillsand. Trumpetar.
Skriar till flockarna som redan landat.
Är det varning eller fröjd. Vi vet inte.*

*När fågelplogarna ritar sina segertecken mot himlen i norr
skär som en kniv din varelse itu.
Vildmänniskans glädje spränger ut.
Den är slut nu mörkvintern.
Under isflaken bräkar vattnet. Otäligt.*

*Då drar dagen över nattens domäner
och natten har allt mindre skymning att skyla sig i.*

Wava Stürmer
Ur: Samtidigt, 2011

Foton: Bo Isomaa

Där hav och strand möts

*Att få äga
denna morgon
fri som ett barn*

*Just här
där hav och strand
möts*

*För en stund
få vara en del
av lugnet
som omsluter den*

*Nu när allting
är nära*

Jens Enqvist
Ur: Nära Havet, 1989

Remigare necesse est – Ro är nödvändigt på Skärgårdshavet

Text och illustrationer: Nalle Valtiala

En dag. En dag med prognosen varierande vind mellan två och sex meter i sekunden. Den enda rätta dagen för en färd i liten båt över ändlösa vidder. Drömmen om friheten. Den eviga längtan utåt, plötsligt – för stunden – tillfredsställd, när vindarna en vacker dag tar semester.

En färd i liten båt.

Under årens lopp har det blivit många färder med Pelle. Så kallades min mamma som ung, smeknamnet passar perfekt på en robust åländsk stäveka i trä, inklusive årtullarna. Hon låg på en kaj i Mariehamn när min vän **Bjarne** en dag gick

förbi, året var 1999. Därifrån bogserades Pelle med segelbåt till den ö i Skärgårdshavet där hon alltjämt har sitt hemvist: Killingholm, Korpo, än i ett litet båthus, än på en strand inbäddad i vass.

Vass som viskar lockande i vinden: Iväg, iväg! Ligg inte still, bege dig ut så långt du

kan, tills landet är bara en aning om en aning.

Alla vägar leder till Rom. Från Killingholm har strimman från min ekas köl dragits längs kompassens alla grader. En gång samtliga 360, när jag rundade Korpolandet på en dag. Rutterna är legio, allt från engångsföretag till återkommande rutiner. Vanligast är roddturerna till postlådan i Rumar, i läns en halvtimme i ena riktningen, i motvind den tid det tar. Andra rutter återkommer mer sporadiskt, som den årliga turen till Nagu Kyrkbacke. Och de goda vännerna **Pirkko** och **Ralf** på Lempersö ovanför Gyltö.

TILL FÖRSOMMARENS ritualer hör att ta sig över Storströmmen och runda Snäckö på Nagusidan. Inte helt ofarligt, i fjol blåste det oväntat upp när jag skulle korsa farleden tillbaka och två lastfartyg rundade udden i norr. Inte en chans att i styvnande motvind hinna före, bara att driva en rorolängd tillbaka och så gott det gick gunga på stället. Min fyra hästars Mariner stod ännu i magasinet.

Tryggast att hållas på Korposidan. Sommartid blåser vinden mest från sydväst, ibland får jag ta i så ryggen knakar innan jag passerat Lohm och är framme vid Kalvholm, med blåbärsris, kantarellbackar och badklippor slipade av istiden. En närliggande favorit, som också Verkhholm strax sydpå, med sin inbjudande vik, väl skyddad av en långsträckt klippa. Till sommarens program hör en och annan längre tur i sydostlig riktning, varannan gång till Nagu Berghamn, varannan till Boskär. På vardera äger Skärgårdens Nationalpark mark, med bryggor och på Berghamn ett båthus och ett gammalt hemman som står museum. Ibland betar kor vid stranden, och en gång kom en fårscock utklappande på bryggan för att hälsa mig välkommen. Sedan vände den om på klacken och sprang sin väg, men när jag efter bad, fika och naturstig skulle kasta loss kom hela

Styrmorsvioler trivs på varje holme.

skaran ut på bryggan en gång till. (Blomman här nästanstans!)

God ton i det vilda.

Längre ut ligger Nötö och Aspö. Till Aspö har mina åror tagit mig två gånger, men hur många gånger jag rott till Nötö har jag tappat räkningen på. Hitta dit är en barnlek, allt man behöver göra är spana in radiomasten. Så där fyra-fem timmar tar resan, eller snarare sex, det blir alltid strandhugg och kaffe på någon klippa, medan solen torkar min hud. På Nötö finns en butik och där fanns den gången också ett pensionat, där låg min C och jag en gång över, innan vi följande dag fortsatte till Jurmo.

Det var i juli 2005, en av våra längsta rodder, dock som endagsfenomen ledigt överträffad av Borstö fyra somrar tidigare (och Korpo runt). Arbetsfördelningen den gången var densamma som alltid: en karl vid årorna och en kvinna i aktern med sjökort, kikare och kompass i knäet. En kompass av märket Suunto, upphittad i gräset ovanför en naturtrappa i Noux. Någon kusteppurexamen hade vi inte avlagt men i motsats till mig hade C ett osvikligt lokalsinne. Ingen risk för att vi skulle förlora kursen, inte heller den

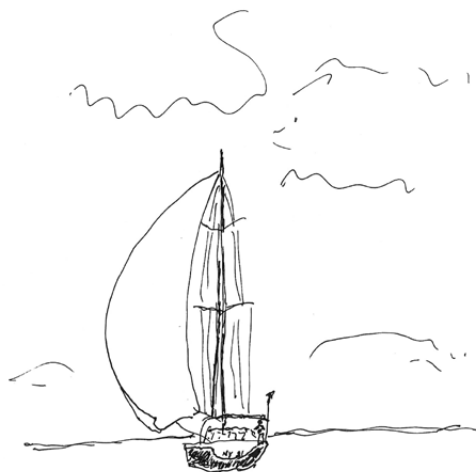
gången då vi gick för motor hem från Nötö och mitt i farleden överraskades av århundradets rökdimm. Kompassen hade vi glömt hemma. En halvtimme varande dimman, alstrad av en eldstorm i Tyresta nationalpark syd om Stockholm, sen lättade dimman på ett ögonblick. Var var vi? Vid Lång Ljus-skärs latitud ett stenkast ifrån och kursen spikrakt mot den herpesblåsa som enligt min son **Robin** är toppen av utsiktstornet på Korpolandet.

MEN DET var Borstö jag skulle berätta om. Vi skriver den 25 juli 2001. Ett ögonblick som aldrig återkommer.

Enligt mitt bestämda intryck har det nyss avslutade decenniets somrar varit betydligt blåsigare än de som föregick, då jag ännu hade sällskap på aktertofte. Inget lugnare än den halkyoniska dag då vi gjorde slag i saken och rodde till Borstögummans hem. Där huserade **Ralf Nordgren** sommartid med sin **Carla**, nu ville vi komma på kaffe. Med start i svinottan.

Fem är vi uppe, halv sex går vi genom vassen. Den är dyblöt, suddig av dimma, i lilla båthuset skymtar min eka som en mörk aning om något. Seger eller bittert nederlag? Kvart i sex glider vi ut. Vinden är noll, sjön sammalunda, vårt kölvatten är det enda som delar havet, i en nordostlig och en sydvästlig del.

I början är vägen som min egen ficka. Barskärsfjärden, den första av fyra fjärdar. Berghamn en mörk strimma om babord, följt av Boskär, Brännskär, Åleklobben, mera öppet hav. Tiströnören, en klippa bebodd av styvmorsviol, det första av tre strandhugg. Ägg med camembert på smörgåsen och kaffe, innan den smala strimman mellan Mjoö och Nötö. Någonstans därinne the *point of no return*. På andra sidan nya, helt utforskade vatten.

Den väldiga farkosten börjar sacka efter.

Ett nytt Brännskär, ett andra Killingholm dyker upp och försvinner. Sugande årvirvlar fyller Norrfjärdens lätt vattrade yta. Lökholms bryggor och båthus vid pass halv tre.

Det är nu som tävlingen avgörs och en segrare koras. Vilken tävling? En timme eller mer har en stor segelbåt med spinnaker förflyttat sig jämsides med Pelle. Konkurrentens namn har försvunnit ur mitt minne, men inte den jublande känslan när den väldiga farkosten knappt märkbart men dock börjat sacka efter. Under optimala betingelser är min ekas framfart cirka två och en halv knop, vilket motsvarar lika många sjömil. I den stillnande brisen blir detta för mycket för seglaren, som slutligen gör en gir i nittio grader och med lusens fart försvinner bakom en klippa.

Från Löholm är farleden prickfylld som en igelkottsrygg, rena lyxen. Fortfarande håller vinden andan. Den stora stormen kommer, lika säkert som ett brev på posten. Men inte i dag. Och där, föröver, växer ett nytt land upp ur havet.

Om Borstö läste jag senare i Ralf Nordgrens fina diktsamling ”En rörelse i landskapet”. Själva var han inrest till huvudstaden,

men Carla stod på stranden, i sällskap med grannen **Musse**, min gamla skolkamrat. Prick kvart i fem gled vi in i Carlas lugna vik.

Borstögumman i väderbitet majestät.

Havsdopp. Rödvin och släpärter. Borstögumman och det lilla museet.

Efter en god nattsömn, som två barn på en brits i bastun, gick vi hem för motor. Efter långturer blev det ofta motor, så klart dock inte efter Korpo runt, ej heller de gånger jag i stiltje rundat Nagu Berghamn eller i styv motvind tagit mig ut till Råtnö eller Konungsskär. Styv motvind ut betyder läns tillbaka, medan läns ut kan ha sina risker.

FÖRTVÅ somrar sedan startade jag motorn vid Ko-Birsskär strax norr om Berghamn. Vinden från NV ökade för varje årtag. Utanför Västra Gunnkobbarbarna smällde fören mot den nionde vågen, på babordssidan pressades tätning ut ur breda springor och vatten började strömma in. Utan en liters pyts skulle Pelle inom fem minuter ha blivit vattenfylld. Jag öste som en dåre, vattnet steg men långsamt. Slutligen kom jag i lä innanför Kalvholm och kunde andas ut.

Remigare necesse est vivere non est necesse.

Än fortsätter förhoppningsvis de nödvändiga roddturerna ett tag, men de längsta hör till historien. Borstö på en dag, dito Gullkrona. Jurmo på två, Sjalö sammalunda. Åbo på tre. Den magiska kyrkrodden i juli 2006, med två övernattningar på vägen, Gyttja Västergårds i Nagu och Hotell Kalkstrand i Pargas. På hotellet inträffade den enda olyckan under tre dagar: yoghurten vid frukostbordet var slut. Allt annat gick som smort, dag 1 med Storströmmen, de välkända Ängsö, Lånholm, Bergö, dittills oupptäckta land och vatten, Rackelholmsfjärden, Sackholm, en kaffestund i land, följande på Anisor norr om Kirjais, därefter Sommarö om styrbord, om babord Lillandet, slutligen ett rött båtshus vid en brygga.

Dag 2 hade startens labra medvind friskat i, och länsen höll i sig hela dagen. Genom den smala passagen mellan Ön även kallad Öjen och Sandö och den desto bredare Orfjärden, med bilfärjorna som gula näckrosor i norr. En liten timme var de synliga, tills vi glidit in mellan Ön (en annan mindre) och Haraldsholm. Sedan Djupsundet till Sattmark, med latte och körsbärspaj som tog oss över Kyrkfjärden.

Enligt **Bo Setterlind** är Gyllenhjelmsgatan i Strängnäs Sveriges vackraste gata, för man ser Domkyrkan. Fullt i klass med den är Åbo domkyrka sedd från ån. Dag 3 bjuder lätt motvind med vattrat vatten, mestadels fullbyggda stränder med lätt räknade chanser att gå i land. Allt fler, allt större fartmaskiner dånar förbi med avsevärda svall, men vinden gör sig ingen brådska. Farväl Harsholm och Rövarholm, Lemofjärden och Prästholm udde. Hirvensalobron närmar sig i knappt märkbara ryck. Och där har vi slottet, rakt föröver.

Åbo domkyrka sedd från ån – den vackraste vy jag känner

Som i en dröm rör jag in i Aura å, förbi pansarfartyg, fullriggare, restaurangbåtar, kajer fulla med sommarmänniskor. Allt närmare den vackraste vy jag känner.

Innan kaffe med dopp på Domkaféet går vi in i kyrkan.

Jag bli stående på tröskeln, medan ögonen vänjer sig vid dunklet därinne. Sen tänder jag tre smala, vita ljus.

NALLE VALTIALA

är författare, pensionerad gymnasielärare, vinterbadare och ivrig motionär på land (cykel/skidor) och till havs.

naritaval@gmail.com

ARTIKELFÖRFATTAREN

Mitt Pellinge

Text: Erika Englund

Jag är bosatt på ön Stor-Pellinge och har haft möjligheten att driva den anrika bybutiken Söderby-Boden sedan 2009. Jag är uppvuxen i Borgå och har via kärleken hittat min egen plats här i skärgården. Här har jag tack vare mitt jobb lärt känna många öbor och via många samtal fått ta del av den lokala kulturen och vad det innebär att vara Pellingebo.

Foto: Erika Englund

Pellinge ligger cirka 30 kilometer söderut från Borgå centrum och har idag kring 250 fast bosatta invånare. Själva Pellinge består av flertalet mindre öar, där de största fem sedan 1980-talet är förenade med broar. Vi förbinds till fastlandet av en vajerfärja som trafikerar fyra gånger i timmen och dygnet runt vid behov. Det korta avståndet till huvudstadsregionen har påverkat utvecklingen av öarna så att största delen av fastigheterna och så gott som alla nybyggen är fritidshus. Vid semestertider och helger mångdubblas invånarantalet på ön.

MITT PELLINGE har fyra årstider. Snön knarrar under fötterna och kylan nyper i näsan när jag går ut på isen. Min halsduk får en kant av rimfrost när jag andas mot den. Himlavalvet är kolmörkt och sprängfyllt av stjärnor. Där ute på isen blir jag väldigt liten. Jag är en del av något större och det lugnar mig. Vardagliga bekymmer känns avlägsna och det är en känsla som för mig bara finns i hav och vinteris.

Den bilden försöker jag återberätta för folk som undrar hur man kan bo i skärgården året om. Är det inte mörkt och ensamt? Är barnen mörkrädda? Hur klarar man sig när det inte finns det ena och det andra? Den lilla sarkastiska tonen i mitt huvud vill svara: Ja-a du, vi sitter här i skenet av pärtor och lappar nät, täljer piggar till höräfsan och spinner garn. Till en början störde frågan mig, men efter ett tag gick det upp för mig varför den ställdes. De flesta som undrade förknippar skärgården med sommar och semester. Att åka båt, grilla, simma, sola på klipporna och gå på sommartorg. Då kan det vara svårt att föreställa sig vad folk sysslar med under vinterhalvåret. Mina svar är enkla, jag har och får allt det jag behöver, våra barn är inte mörkrädda, för det är samma natur vid ljus som vid mörker. Och

mörkt är det överallt om hösten och vintern. Men ibland får jag ta sparkstöttingen då jag hämtar barnen från eftis och dagis!

När vinterns snö börjar smälta och vi går mot våren är hela ön förväntansfull. Företagarna börjar vakna ur sitt ide och kommer igång med att förbereda sig för kommande säsong. Man hör de första måsarna och lite senare göken. Tillika med måsarna hörs det första puttrandet från det ivrigaste båtfolket – eller kanske det är någon av de få invånarna som ännu drabbas av menföre som äntligen kan ta sig till fastlandet. Om våren urskiljer man tydligt den ökade trafiken och människorna på söndagspromenad. Hela ön har ett förväntansfullt bubbel, som tusen små fjärilar i magen. När juni och juli kommer hör man inte längre vare sig båtar eller måsar och reagerar inte på bilar eller spatsere. Det har blivit en del av kakafonin i omgivningen.

Sommaren är evenemangens högsäsong. Nästan varje helg ordnas något. Är man lyckligt lottad och engagerad i flera föreningar betyder många evenemang också många talkotimmar. Men trots det är sommaren på Pellinge underbar. Som företagare tar jag alla chanser jag får att njuta ens små stunder av naturen, doften av saltvatten, solvarma berg och att bara stilla mig till ro.

Augusti är lite tveeggad. Som **Tove Jansson** skrev, något mellan sommar och höst. Tid för att stanna kvar eller ge sig av? Tillika som sommargästerna vemodigt tackar för sig och åker tillbaka till stan, drar ön ett djupt andetag och pustar ut. Vi klarade igen en säsong. Sakta återtar ortsborna sina favoritställen som lånats till herrskapet. Vägarna tystnar och jag kan springa en timme längs landsvägen utan att möta en kotte. Om vädret vill sig väl i augusti kan vi skärgårdsbor cykla ner till stranden för att simma efter

Foton: Paula Nyman

dagis och jobb. Vi kan ta en tur med båten på en vardagskväll och lägga ut nät.

När de sista varma dagarna definitivt börjar vara förbi kör vardagen igång med föreningsaktiviteter och allt vad det innebär. Älg, hjort och rådjur jagas flitigt och fåtalet skyttar jagar ännu sjöfågel. På hösten är höjdpunkterna de gemensamma eftermiddagarna vid slaktskjulet med korvgrillning efter avslutad jakt. Det finns en genuin samhörighet i alla dessa hobbygrupper som alla upprätthålls med frivilliga krafter. Jag tror den samhörighet människor i skärgårdsområden känner är speciellt stark.

MITT PELLINGE har människor. När jag först flyttade till ön var det lilla samhällets normer skrämmande. Mycket kändes gammalmodigt och inkräktande på mitt privatliv. Med åren har jag lärt mig att sälla bort hälften, bara lyssna på endel och försöka lära mig av resten. Då jag finns i bybutiken har jag en speciell roll i byn och träffar rätt många människor dagligen. Det är ett privilegium, anser jag. Jag får ta del av alla historier, sorger och glädjeämnen. I butiken kan man mötas och får stöd, skratt, minnen, samhörighet. Mina arbetsdagar innehåller ibland både tröstlösa tårar och skratt så att man nästa pinkar på sig.

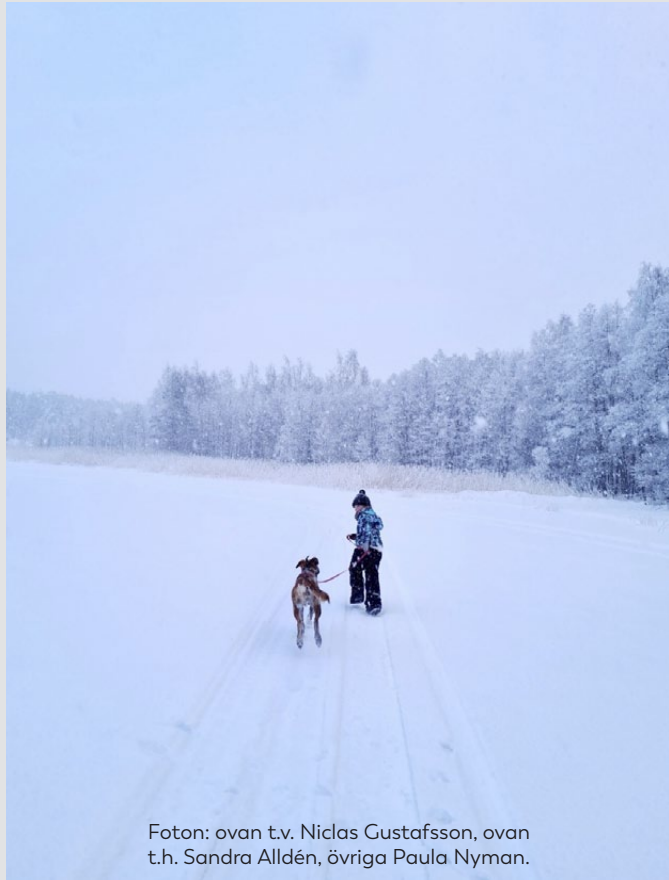
Det är de stunderna jag njuter mest av i mitt jobb, när butiken fylls av sorl och prat, det känns så levande, betydelsefullt. Vi ortsbor träffas inte så ofta i större skaror men när det väl ordnas höstfest eller ”bisa-bal” med levande musik och dans är det inte många som stannar hemma. Festerna är höjdpunkter där flera generationer ortsbor träffas och umgås. På dessa tillställningar är vår identitet stark. En identitet som tyvärr bryts ner av den minskande befolkningen. För identiteten byggs upp av oss människor som bor här, det är vi som är och blir Pellinge. Holmarna och skären har sin form mot horisonten,

men livet på öarna omformas och ändras av oss, som vågorna kring öarna.

MITT PELLINGE har en framtid. Vi vill påverka saker som gäller oss och hålla kvar vår service. Enligt Statistikcentralens databas Paa-vo var vi 264 personer år 2013 och 246 fem år senare. När jag år 2009 flyttade till Pellinge hette det att vi var 300. Med den takt som avfolkningen verkar ha kan framtiden te sig osäker. Oron om framtiden är befogad hos oss som på nätterna grubblar på hur dagiset ska klara nästa termin med bara tre barn och vem som skall sitta på vilken post i föreningarnas brokiga skara.

Fastighetspriserna skjuter i höjden i eftersvallet av ett långt utdraget generalplansarbete. Dels planerades väldigt få byggplatser och dels planlades de på platser där markägarna inte vill sälja. Pellinge är eftertraktat och så gott som alla fastigheter som säljs blir fritidshus. Tempot är högt och en del säljs på några dagar. Jag kan inte klandra säljarna, många fastigheter säljs ju till och med för mer än vad som begärts. Men fenomenet gör det närapå omöjligt för ”vanliga” människor att köpa och bosätta sig på ön. För faktum är att ortsbefolkningen medför trygghet, stabilitet och service. Det är vi som ordnar jippon, håller koll på underliga bilar och sjösätter båtar. Men vi bor också här – här finns våra hem, hobbyn och arbetsplatser.

Om inte helt och hållet, så åtminstone delvis är avfolkningen resultatet av en passiv kommunpolitik som inte ser skärgården och glesbygden som en resurs, utan snarare som en kvarnsten. En politik där de förtroendevaldas och de engagerade medborgarnas resurser slösas bort. Vi skriker i motvind för att behålla de uppnådda målen istället för att kunna satsa på utveckling av nya serviceformer och tjänster. Om en genuin vilja att ta fram och polera pärlorna i skärgården skulle finnas, borde staden vara en aktiv aktör inom

Foton: ovan t.v. Niclas Gustafsson, ovan t.h. Sandra Alldén, övriga Paula Nyman.

alla delområden, allt från planläggning och bildningstjänster till marknadsföring och stöd till företagen. När vi kämpade för att behålla skolan på ön (den drogs in 2010) frågade en tjänsteman mig varför vi är så envisa och varför vi inte ger oss. "För att vi inte har något att förlora", var mitt svar.

Projektet som Åbo Akademi nu inleder om bobarhet och Borgå stads planer på att göra upp ett nytt skärgårdsprogram ger mig hopp. Nu händer det tillräckligt stora saker. Jag

kommer att göra allt jag kan för att hjälpa min ö. Det kommer att krävas talkotimmar, utveckling, samarbete och planering. Men vi ger oss inte. Det finns en framtid för oss i skärgården, med alla dess årstider och människor.

När allt kommer omkring, här finns det liv där allt tillgjort skalats bort och det uråldriga består. Det finns hopp och tro för framtiden. I varje ny soluppgång finns en liten bit av framtiden.

ERIKA ENGLUND

är 38-årig trebarnsmamma och företagare. Hon är uppvuxen i Borgå, har rötter i Norra Karelen och skulle aldrig kunna tänka sig att bosätta sig i en förort. Till utbildningen är hon beklädnadsartenom, men har aldrig jobbat inom den branschen. Till fritidsintressena hör joggingturer i skogen och i år även studier vid Öppna universitetet vid Turun Yliopisto.

erika.englund2@gmail.com

ARTIKELFÖRFATTAREN

Min ö

"Min ö" är artikelserien där skärgårdsborna själva får berätta om sina öar. Skribenten får äran att ge över budkavlen till nästa berättare. Tidigare öar i serien:

1/2021	Björkö, Houtskär / Siv Fagerlund
2/2021	Replot / Linda Ahlbäck
3/2021	Kyrkogårdsö

Julgäddan hör till julbordet i ytterskärgården. Styling: Solveig Kovanen, Foto: Arto Kangas.

Historien om julgäddan från Korpo

Text: Pia Prost

"Korpo jwlfisk hara" – Korpo hade att till julen leverera julfisk. Så står det i marginalen till Birger Trolles skatteräkenskap för Åbo slott år 1464. Denna anteckning är det tidigaste nu kända omnämmandet av julgäddan från Korpo, en tradition som alltså har många hundra år på nacken. Idag är julgäddan nationellt känd som Korpobornas julgåva till Finlands president. Enligt traditionen ska Korpoborna även ha försett det kungliga slottet i Stockholm med julgädda - men hur tillförlitlig är denna sägen?

Åbolands skärgård finns en lång tradition av att äta gädda på julen. Vardagsmaten bestod oftast av salt strömming i olika former, så när julen kom ville man ha någonting färskt på borden.

Julgäddan och nybakat bröd ingick som en naturlig del av skärgårdsbornas julbord. Även befolkningen i städerna åt fisk till jul, men stadsborna åt troligtvis mer lutad än färsk fisk.

Bakgrunden till att gädda ingår i det traditionella julbordet finns i de katolska traditioner som var inrotade i allmogens festtraditioner, berättar etnolog **Marcus Lepola**. Adventsfirandet har sina historiska traditioner i julfastan, en fasteperiod som i likhet med påskfastan varade i 40 dagar och därmed omfattade sex söndagar. Under fastetiden var det inte tillåtet att äta kött. Eftersom fastan varade ända till julafton, fick man vänta tills juldagen för att äta skinka.

TACK VARE fisket har skärgården alltid varit relativt välmående, säger **Anne Bergström**, museiamanuens vid Pargas stad. Fisken var inte bara befolkningens viktigaste livsmedel, utan också en central handelsvara och ett begärligt skatteobjekt. Man kan med fog påstå att skärgårdsborna livnärde de stora städernas växande befolkning med fisk.

Under medeltiden var det framför allt den saltade strömmingen som var en efterfrågad vara i norra Europa. Ännu på 1580-talet var Stockholm en liten stad med 8.000 invånare. Men under stormaktstiden växte staden i omfång och makt, så i mitten av 1670-talet hade Stockholm troligen mellan 50.000 och 55.000 invånare. De som skulle ha mat blev allt fler vid läset till Mälaren.

Under 1600-talet var det huvudsakligen Tövsala, Korpo, Nagu och Rimito som tillsammans med Kumlinge-Brändö och Föglö-Kökar försedde Stockholm med den fisk som

huvudstadsborna behövde. (Under denna tid var Houtskär en del av Korpo församling, och omnämndes därför antagligen inte skilt.) Stockholms tullräkenskaper från år 1624 visar att mer strömming levererades från Korpo än från något annan socken öster om Bottniska viken. År 1681 förde Korpoborna mer än 3500 tunnor strömming till Stockholms stad för försäljning.

Då Korpoborna under medeltiden idkade mycket fiskhandel med Stockholm, brukade de också uppvakta kungen med en julgädda. Samtidigt kunde fiskarna berätta för kungen om olika problem på andra sidan Skärgårdshavet. Så säger i alla fall sägnen, som är av en mycket seglivad art.

DET ÄR smått fantastiskt att traditionen kring Korpos julgädda kan luta sig tillbaka på ett historiskt dokument som är över 550 år gammalt. **Birger Trolle den yngre**, svensk riddare och riksråd, var åren 1463–1464 ståthållare på Åbo slott och en av kung **Karl Knutssons** trognaste anhängare. I Trolles skatteräkenskap för Åbo slott från år 1464 kan man på sidan 31 läsa ett litet tillägg uppe i marginalen:

"Korpo jwlfisk hara". Korpo skulle alltså leverera julfisk. Det står däremot inte uttryckligen att det var fråga om gädda.

Bland andra förstmästare **Arthur W Granit** nämner traditionen med julgäddan i fler av sina texter. Granit skriver till exempel i Trädgårdsodlaren 1939 att "*Korpo socken i Åbo län redan under hedentid levererande de obligatoriska "julgäddorna" till konungens hov i Uppsala och fortsatte därmed åtminstone till inemot slutet av 1400-talet*". I en artikel i Åbo Underrättelser (27.3.1953) konstaterar Granit att "*Uppsala kungarna enligt en urgammal Korposägen alltid skulle ha sina julgäddor från Korpo*".

Presidentparets julhälsning till Korpo Kulturgille. Foto: Bosse Mellberg

Enligt hörsägen tros julgäddan ha varit en form av muta. Vissa hävdar att det var för att få sälja fisk i Stockholm, andra för att Korpoborna skulle få sälja levande fisk i Åbotrakten. Ofta nämns **Gustav Vasa**, såsom i artikeln om Västra Korpo Fiskargille i ÅU 1989: "Det handlade om Korpobornas uråldriga rätt att saluföra fick i Stockholm, med traditioner från Gustav Vasas tid". Gustav Vasa regerade under 1500-talet, men lika ofta talas det om att traditionen härrör sig från 1600- eller 1700-talet.

FÖR ATT få någon rätsida på detta krävs en inblick i hur handeln med fisk sett ut genom århundradena. Denna inblick kan professor emeritus **Nils Erik Villstrand** ge oss, i artikeln "De "rätta skärkarlarnas" mälarhandel" i Tidskriften Skärgård 1/2008. Han påpekar

inledningsvis att skärgårdsbondens hushåll inte var självförsörjande – de åkerlappar man höll sig med gav inte tillräckligt med spannmål, utan man måste ha produkter för avsalu för att överleva. Här var fisk ur havet en livsnödvändighet.

Nils-Erik Villstrand skriver att skärgårdsbönderna på Åland och i Egentliga Finlands skärgård föredrog att vända stäven västerut när de hade lastat sin båt. Även Bergslagen, som omslöt Mälarbygden, hade redan på 1500-talet en stor befolkning som jobbade inom bergsbruket. Troligtvis var det i bergs-orterna som en del av fisken från skärgården blev konsumerad. Skärgårdsborna ville framförallt byta till sig spannmål mot fisk, och bönderna i mälarregionen producerade ett spannmålsöverskott.

Ole Lindestam kan sälla sig till den skara av fiskare som fångat julgäddan till presidenten genom åren. Hit hör även Klas Mattsson, Jurmo, Tore Johansson, Aspö, Tom Jalas, Gyltö, Jörgen Blomqvist, Iniö, Rainer Ehrman, Stenskar, Torsten Pettersson och Richard Jansson från Korpo. Foto: Åbo Underrättelser

Många av bönderna från Finska skären valde troligtvis att fortsätta med sina varor förbi Stockholm in i Mälaren. Under 1500-talet var skärgårdsbornas passage genom Strömmen vid Stockholm fri. Även Åbo stad fick 1569 inskrivet i sina privilegier rättigheten att segla med "fisk eller annat" till uppstäderna i Mälaren.

Detta var givetvis en nagel i ögat på Stockholms handelsmän, som lyckades övertyga **Johan III** om att handeln borde begränsas till ett minimum. År 1589 inskränkte kungen rätten till passage med fisk eller andra varor till att gälla enbart "*rätte Skäriekarlar*". "*Skärkarlar*" var skärgårdsbönder som bedrev seglation i syfte att "*förbythe vdi spnamåhl then fisk som the hafua sielfue tilwerckat*". I en handelsordinantia 1614 stipuleras att alla ålänningar och bönder i Korpo, Rimito, Tövsala, Nagu, Kimito och Tenala samt i "Nylands Skären" som seglade västerut måste

välja Stockholm som destinationsort. Men här upprepas att alla "*rätte Skäriekarlar*" fick fortsätta förbi Stockholm in i Mälaren.

År 1622 införde **Gustav II Adolf** inrikestullen eller "Lilla tullen" som ett sätt att dra in pengar till krigsmakten. Tullen skulle tas ut på alla "*ätliga, slitliga och förnötliga varor*" som skulle säljas i städerna. Seglande skärgårdsbor som passerade Stockholm på väg in i eller ut ur Mälaren skulle inte behöva betala tull två gånger varken för fisken eller spannmålen: skärgårdsborna skulle vid inresan betala tull vid Stockholm, närmare bestämt vid Blockhusudden, medan spannmålen skulle förtullas av mälärbönderna. Men mycket tyder på att skärgårdsbönderna inte kom undan med enkel tull.

DEN DUBBLA tullavgiften var en belastning som man kunde leva med, men år 1642 förbjöds skärgårdsborna att segla förbi

Stockholm. Som orsak nämns bland annat att skärgårdsborna "*swäfwä kring i Landent*" alltför länge och försummade "*huus och hemnäbring*". Spannmålsbönderna kunde spara tid om allt "*ordenteligen tilginge*" och handeln koncentrerades till en "*bequämb*" ort. Naturligtvis var det borgerskapet i Stockholm som låg bakom förbudet, och den "bekvämate" orten blev därmed huvudstaden.

Fiskarbönderna från Finska skären och Åland uppvaktade centralregeringen med besvär och skrivelser, men det svar som korpoborna erhöll sommaren 1643 kan inte ha uppfattats som annat än provocerande. Centralregeringen förklarade nämligen att "*korpoboerne medh flere ifrån Åhland och Finland*" i handelsordinantian från 1614 hade förbjudits genomfart och att de således seglat in i Mälaren i strid mot gällande lag. Korpobönderna skulle i själva verket se det som en "*gunst och nåde*" att de tillerkändes samma rätt "*som skärekarlarne*" att segla med sina varor till Stockholm. Centralregeringen ville alltså göra gällande att korpobor och ålänningar inte var skärkarlar, aldrig hade räknats som sådana och således aldrig hade haft rätt till målarseglation. Argumentationen är mycket märklig. Som Villstrand konstaterar: irritationen över den olaga handeln tycks ha försatt rikskansler **Axel Oxenstierna** och resten av centralregeringen i mental knockout.

Helt fel hade inte centralregeringen 1643 när de skrev att det var ett privilegium för korpoborna att få segla till Stockholm. Fiskarbönderna i Finska skären borde egentligen ha seglat till närmsta köpstad, som ofrånkomligen var Åbo. Under 1700-talet gjordes allvarliga försök att från Åbobornas sida att få till stånd bestämmelser som skulle tvinga skärgårdsborna att inrikta sin handel på Åbo snarare än andra orter, skriver **Beatrice Moring** i boken "Skärgårdsbor". Man motarbetade även Stockholm fiskköparämbetes uppköpningsresor i skärgården.

Vid riksdagen 1765-66 avgjordes dragkampen om allmogens seglation. Kust- och skärgårdsborna tilläts enligt en förordning från november 1766 inom rikets gränser segla med egna produkter vart man ville. Allmogens rätt till stockholmsseglation bekräftades i freden i Fredrikshamn 1809 och trafiken fortsatte över den nya riksgränsen.

UNDER 300 år levererade fiskköpare och sumpskeppare levande fisk till Stockholm från den svenska ostkusten samt från Skärgårdshavet. Om detta ämne har **Lars G Soldéus** skrivit en trilogi, där den sista boken "Fiskköpare och sumpskeppare i Ålands och Åbolands skärgårdar" ger en heltäckande bild av handeln med levande fisk i Korpo och övriga Åboland.

Från mitten av 1700-talet började även de åländska och åboländska skärgårdsbönderna att bygga allmogesumpar, som kunde transportera både levande fisk och lantmannavaror till Stockholm. Men på grund av fiskköparnas monopol var bönderna tvungna att sälja sin fisk till fiskköparna, vilka i sin tur sålde den till stockholmarna. Först 1847, när näringsfrihet infördes i Sverige, kunde skärgårdsbönderna fullt ut konkurrera med fiskköparna om handeln med levande fisk.

TILLBAKA TILL julgäddan. Vad vet vi nu? Med stor säkerhet kan vi säga att kungarna i Stockholm åt gäddor från Finland. En stor del av den fisk som såldes i Stockholm kom från Åboland och Korpo, så högst troligt hamnade även gäddor från Korpo på konungens bord. Finska gäddor var dyrare än annan fisk och användes även för att betala den skatt som tillföll både kung och prästerskap.

Korpobornas särställning då? Vilken ynnest gav Korpoborna en orsak att visa sin uppskattning gentemot kungen? Vilken tjänst kunde tänkas fordra en gentjänst, såsom fisk till julbordet? Korpoborna verkar

inte ha haft en särställning framom andra skärgårdsbor – alla "rätte Skäriekarlar" fick fortsätta förbi Stockholm in i Mälaren med sina varor. Tvärtemot kan man påstå att Korpoborna fick en allt annat än positiv särbehandling, när de år 1643 fick en oförståelig tillhugning av centralregeringen om att de seglat in i Mälaren i strid mot gällande lag. Ingen orsak till glättighet eller tacksamhet från Korpobornas sida här alltså.

När vi skriver år 2021 saknas alltså tillförlitliga dokument om att julgäddan förts till det kungliga slottet i Stockholm. Jag kontaktar därför Kungliga Husgerådskammaren, som meddelar att om det finns dokument som kunde styrka historien om julgäddan, så finns de på Riksarkivet som handhar Slottsarkivet. I Slottsarkivet finns de hovförtäringräkenskaper som dag för dag anger vad som kvitterades ut till köket.

Från Riksarkivet i Marieberg anländer så ett svar från 1:e Arkivarie/Slottsarkivarie **Mats Hemström**: *"Angående din fråga om julgäddan från Korpo och om traditionen med att Korpoborna förde julgäddan till Stockholm har jag följande information att lämna: Vi har i Slottsarkivet sökt i Instruktioner, ceremoniel etc. volym 9 angående julgnatifikationer, Hovförtäringräkenskaper för december månad åren 1723, 1735, 1745, 1771, 1788 och 1790. Vi har inte kunnat finna några uppgifter om gäddor från Korpo.*

Däremot kan jag nämna att för december månad 1735 fann jag att man på Kungliga slottet i Stockholm den 23/12 noterat 10 gäddor i hovförtäringräkenskaperna, den 24/12 åt man gäddor i två omgångar, den första 10 gäddor och den andra 12 gäddor. Likaså gjorde man juldagen den 25/12 då man först åt 8 gäddor och sedan 16 gäddor. Emellertid står inget skrivet om varifrån gäddorna kom. Det kan ju inte uteslutas att en eller flera gäddor

kom från Korpo men det kan inte heller beläggas. –"

Svaret ger alltså vid handen att trots att man under nämnda år på 1700-talet inte hittat några Korpo-gäddor, hade gäddan definitivt sin plats på kungligheternas bord. Under jultiden 23-25.12.1735, när **Fredrik I** var kung av Sverige, satte alltså hovet i sig hela 56 gäddor. Det är förstås inte heller uteslutet att det skulle gå att hitta uppgifter från 1500- eller 1600-talet. Eller varför inte från 1800-talets början, innan 1808-09 års krig?

En möjlighet är förstås också att uppgifterna om julgäddan förändrats och förvanskats genom de muntliga berättelserna. AW Granit nämner såvitt vi vet inte 1700-talet utan 1400-talet i sina texter. Från 1400-talet finns det skriftliga bevis för att Korpoborna – som en del av sin skattebetalning - förde julfisk till Åbo slott, som var underställt den svenska kungen. Kanske har detta i folkmun ändrats till att man förde fisk till kungahuset – i Sverige?

TRADITIONEN MED julgäddan återupplivades under president **Urho Kaleva Kekkonens** tid, då Kekkonens fiskekompis, Brunskärsbon **Anders Danielsson**, gav presidenten en gädda inför julfirandet. Under drygt tio år var det Danielsson, eventuellt i sällskap med andra Korpobor, som uppvaktade Finlands president och överräckte en julgädda.

President Kekkonen hade ett stort intresse för skärgårdsfrågor och trivdes i Åbolands skärgård. Han besökte själv ofta skärgården under sina fiskefärder och skaffade sig ett eget fiskeställe på Åselholm i Iniö. Under Kekkonens tid var delegationen från Korpo alltid inbjuden till fiskepolitiska diskussioner på slottet. Som regel bjöd presidenten på glögg eller annat motsvarande och gav sig alltid tid till att höra nyheter från skärgården. Ibland kunde vissa ärenden få sin lösning

ÅBO UNDERRÄTTELSER

Tre timmar

i dagis?

I nya lagens kölvatten

Sida 7

Ärgång 172 Nr 249 JW

Fredagen 22 december 1995

Pris 5 mk

Foto: J.O. Eshweg
□ En K-köpmän som har en omsättning på fem miljoner mark måste investera närmare 100 000 mark i Kesko-aktier som garanti för varuleveranserna, konstaterar köpmän Eero Haarala i Pargas.

Partiaffärer klämmer åt köpmännen

(ÅU) – Med de stora ekonomiska satsningar som krävs av en köpmän i dag är det knappast någon som har möjlighet att ta över där någon annan startar, konstaterar K-köpmän Eero Haarala i Pargas.

– Kraven från partiaffärerna är ganska hårda, säger han.

Kesko kräver bl a att deras köpmän satsar kapital i Kesko-aktier som garanti för varuleveranserna.

Att starta en affär och köpa ett varulager med främmande kapital är en stor satsning i synnerhet i glesbygden där lönsamheten är sämre.

– Det här hotar närbutikerna på landsbygden och i skärgården, säger Eero Haarala.

Sid 18

Cygnaeus blir pub – gården blir väg?

SID 6

□ Fiskaren Richard Jansson från Korpo överrättade julgäddan till president Ahtisaari.

Foto: Anja Kuusisto

Julgäddan ska bli tradition igen

(ÅU) En 2,5 kg:s gädda från Korpostrom åkte i går till Talludden och president Ahtisaari.

Ändå är så mycket mer: En gammal tradition fick liv igen och det blev ett mycket varmt mottagande julgädd-delegationen fick.

på kaffe och julårta.

Julgäddan hör julbordet till, och där meddelade Ahtisaari att han vill se den även kommande till.

På Åbo Underrättelsers paradsida 22.12.1995 kan man se fiskaren Richard Jansson överrätta julgäddan till Martti Ahtisaari.

efter ett julbesök hos Kekkonen. Enligt Hel-singin Sanomat (16.12.2003) fick Kekkonen på bara några veckor åtgärdat en transport-stödsfråga som tjänstemän hade jobbat med i flera år, efter att gädddelegationen hade nämnt problemet för landets främsta fiskare.

År 1976, då Anders Danielsson dog, över-tog Åbolands fiskarförbund med verksam-

hetsledare **Carl-Henrik Stuns** i spetsen upp-giften att överrätta julgäddan till Kekkonen. Traditionen fortsatte med **Mauno Koivisto**, som blev Finlands president i januari 1982. Koivisto inte hade samma genuina intresse för skärgården som sin föregångare, men han tog emot fiskarförbundets delegation som framförde sina hälsningar. Visiterna avrundades med några fraser om gäddan samt en

önskan om en God Jul, utan någon längre pratstund.

Som regel hade delegationen alltid en önskan inbyggd i sin hälsning; man lyfte fram en olägenhet eller en för skärgården angelägen fråga. Efter något år kom det dock ett meddelande från presidentkansliet att man inte mera önskar att dylika budskap ingår i julhälsningen. I historiken "Åbolands Fiskarförbund och fiskerinäringen under 1900-talet" skriver **Jan-Erik Järvinen** att detta självfallet gjorde intresset för julgäddan mindre hos fiskarbefolkningen. Flera av fiskarna som deltog måste vara på resande fot i flera dagar, för att sedan få en mycket kort audiens hos Koivisto. I kombination med den arbetsinsats man fick sätta ner på att fånga och transportera gäddan, blev det rätt oproportionerligt i förhållande till den tid som man fick disponera på slottet.

Julgäddans överräckande fick betydligt större innebörd då minister **Christoffer Taxell** började bjuda in delegationen på lunch och en ordentlig pratstund efter besöket på slottet. Detta var mycket uppskattat, skriver Järvinen.

År 1989 meddelar presidentkansliet att man endast önskar en egentlig julhälsning – det vill säga ingen gädda. Just vid denna tidpunkt gjorde pressen många av presidentens göranden till ganska stora mediefrågor och julgäddan blev en av dem. I ett brev daterat 14.12.1989 beklagar president Koivisto att han inte visat tillräckligt stor uppskattning för julgäddan, nu när han genom tidningspressen gjorts uppmärksam på hur *"tidsödande och mycket besvärlig operation"* det är. *"Av allt att döma har jag inte på ett tillräckligt sätt uttryckt min tacksamhet för den uppmärksamhet ni visat mig, vilket jag beklagar"*. Han konstaterar också att han inte har samma intresse för fiske som sin företrädare, *"men fiskarbefolkningens liv och utkomst intresserar*

mig". Koivisto avslutar med att konstatera att han hellre skulle träffa representanter från skärgården under sommaren.

Den sista julgäddan till presidenten i Åbolands fiskarförbunds regi överräcktes således på presidentens slott år 1988. Traditionen var nu bruten, till mångas besvikelse. Koivisto var president fram till våren 1994. Ingen julgädda överräcktes till presidenten mellan åren 1989 och 1994.

AMBASSADÖR KLAUS A SAHLGREN i Korpo tyckte julgäddan var ett bra sätt för ön att hållas kvar i tidningsspalterna och få positiv publicitet. När **Martti Ahtisaari** hade varit president i ett år, tog Sahlgren initiativ till att återinföra traditionen med julgäddan. *"Jag är mycket tacksam över att ni återupptar denna tradition, var president Martti Ahtisaaris första ord när han tog emot julgäddan som Richard Jansson från Korpo överräckte"*, kan man läsa i Åbo Underrättelser den 22.12.1995. Audiensen hos presidenten förlängdes till och med från en kvart till en halvtimme, eftersom Ahtisaaris gärna ville dricka sitt förmiddagskaffe med Korpoborna.

Från och med år 1995 återgick alltså traditionen med julgäddan till en Korpohälsning. Julgäddan överräcktes härefter av en delegation som bestod av representanter för samhället och näringslivet i Korpo. Det yrkesmässiga fisket hade inte längre så stor plats, men traditionen fortsatte där den en gång startat – som en Korpotradition.

Traditionen fortsatte i obruten form när **Tarja Halonen** tillträdde som president. Klaus A Sahlgren fortsatte att vara eldsjelen bakom julgäddan i nästan 15 år. Sedan 2009 har Korpo Kulturgille, i praktiken **Bosse Mellberg**, skött den årliga korrespondensen med presidenten kansli. Mellberg påpekar att detta inte är föreningens projekt, utan hela öns. Korpo Kulturgille har som mål att dele-

Recept på julgädda à la Solveig Kovanen

Naturligtvis kan en dokumentation om gäddan från Korpo inte avslutas på ett annat vis än med det enda rätta receptet på julgädda. En äkta julgädda ska vara kokt, säger **Solveig Kovanen** på Utö. Man kan koka gäddan hel i en gryta tillsammans med potatis, lök och kålrot. Grytan smaksätts med salt och kryddpeppar och gäddan kokas tills potatisen är mjuk. Själva såsen ska ha så mycket spad att man inte behöver tillsätta så mycket grädde, den ska smaka mycket fisk. Såsen kan kompletteras med ägg eller pepparrot. Rommen tas tillvara och blandas med peppar och vispgrädde. Även levern kokas tillsammans med gäddan och dukas fram.

För gäddan:	1½ – 2 kg	rensad gädda
	½ msk	grovt salt
	½ – 1	kålrot
	1	stor lök i klyftor
	10	kryddpepparkorn
	10-12	potatisar

För såsen:	½ liter	fiskspad
		2 msk smör
		2 msk vetemjöl
		1 dl grädde
		pepparrot, ägg

Gäddan snittas i portionsbitar tvärs över ryggen så att buken hålls ihop. Strö salt i och på gäddan. Lägg hela skalade potatisar, skivad kålrot och den klyftade löken i grytan. Ovanpå allt läggs gäddan. Häll på så mycket kallt vatten att det knappt täcker fisken.

Koka snabbt upp och skumma. Tillsätt kryddpeppar och lägg en assiett i grytan som tyngd. Koka på svag värme i cirka en timme.

Såsen tillagas genom att fräsa smör och mjöl i en panna. Tillsätt spad och koka i 10 minuter. Smaksätt med pepparrot eller hackat hårdkokt ägg.

gationen ska vara så mångsidig som en tre till fyra personers delegation kan vara. Båda könen ska vara representerade, både yngre och äldre personer ska ingå. Företagare, löntagare och tjänstemän ska vara representerade, liksom såväl Korpo kyrklandet som utskären.

Två år i rad, 2009 och 2010, levererades ingen riktig gädda. År 2009 ville Halonen förnya julbordet och tog inte emot någon julgädda. Dessutom blev den person som fiskat gäddan i många år och ingått i delegationen inbjuden till självständighetsbalen på slottet det året. Att en öbo med avec blev

bjuden till balen var redan det en så stor heder för lilla Korpo, att man måste förstå att det kunde vara orimligt att ge Korpo så mycket favörer samma år.

År 2010 var riktigt exceptionellt, för det var första gången i historien som Korpoborna inte lyckades få någon gädda. President Tarja Halonen fick istället ta emot en gädda av keramik. Konstverket tillverkades av **Anna Nyreén** med rötter i Korpo. Klaus A Sahlgren konstaterade att det var ett nödrop från Östersjön och gåvan fick därför symbolisera det arbete som görs för att rädda vårt gemensamma hav.

År 2012 tillträdde **Sauli Niinistö** som landets president. Under Saulis tid är det främst hunden Lennu som stulit showen, när han ett år tänkte äta upp gäddan. Inför fiskeutställningen Piscatus på Skärgårdscentrum Korpoström skickade president Niinistö följande hälsning: *"Julgäddan har långa traditioner i Finland. Gäddan har alltid varit ett mycket välkommet inslag på vårt matbord. Det*

är ofta så att julgäddan mals och fryses ned. Sen används den till att tillreda till exempel gäddfärs eller fiskbiffar.

Fiskerinäringen har en viktig roll som leverantör av hälsosam lokalt producerad mat. Inhemsk vild fisk är också ett bra val ur miljösynpunkt. Jag är nog ingen inbiten fiskare; hos oss är det Jenni som är mer meriterad på området. På somrarna har vi brukat ha en katsa och även fisknät, och ibland har vi faktiskt lyckats fånga en och annan abborre. Jag tänker mig att fiske är en avkopplande hobby, men ett mycket krävande yrke."

En lång version av historiken finns på tidskriftens hemsida skargard.fi. En tryckt version på tre språk (sve, fi, eng) säljs av Korpo Kulturgille och Korpo Hembygdsförening och kommer till exempel att finnas på julmarknaderna i Korpo i december. Man kan också kontakta Merja Fredriksson (040 522 1872) eller Mia Lagström (040 053 3678) om man vill beställa skriften.

ARTIKELFÖRFATTAREN

PIA PROST

jobbar som redaktör för Tidskriften Skärgård och som kommunikatör på Skärgårdshavets biosfärområde.

050-338 1710
prost.pia@gmail.com

Sommarlivet på Rösö i bokform

Sommarstugelivet i skärgården kring Helsingfors har gamla anor. Redan kring förra sekelskiftet började välbärgade Helsingforsfamiljer söka sig ut bland holmarna både väster och öster om huvudstaden. I början hyrde man ofta in sig hos den bofasta befolkningen, som för sommaren flyttade ut i mindre byggnader. Men aptiten växte och småningom växte det fram ett nätverk av riktiga sommarvillor, ofta försedda med mer eller mindre snirkliga ”punschverandor”.

Ett sådant sommarstugeliv uppstod tidigt i Sibbo skärgård, vars villakultur för några år sedan blev vackert dokumenterad i boken ”Sibbo skärgård. Villor, liv, folk” (Eva Packalén m.fl., 2003). Nu har en av öarna, Rösö, fått sin egen bok, ”Rösöarkipelagen”, med underrubriken ”En återblick på den tid vi hade tillsammans”. Skriven och redigerad av **Ulf Gustafsson**, som är uppvuxen i en av de tjugotalet familjer som vistats på Rösö sedan tidigt 1900-tal och alltså funnits på ön redan i generationer. Och numera antagligen ofta uppfattar sig som nästintill bofasta.

Det är en till formatet rejäl lunta på drygt 230 sidor, i formatet liggande A4, med ett stort antal bilder och ganska lite text. Som ett kollektivt fotoalbum, alltså, och exakt det som underrubriken anger, en gemensam återblick på det liv man levtt tillsammans under ett sekel. Även om det inte tydligt framgår är det uppenbart att boken i hög grad är ett resultat av en gemensam ansträngning, där främst familjer och personer som hör till författarens jämnåriga och familjebekanta har bidragit med både bilder och berättelser. Vilket innebär att den lyckliga barn- och ungdomstid som beskrivs huvudsakligen utspelar sig under efterkrigstiden, från 50-talet till 70-talet.

Men boken innehåller också intressanta tillbakablickar på den bofasta befolkningen och dess historia på ön, och hur de första sommarvästerna anlände. De senare är beskrivna familjevis, vilket säkert är talande för det sätt på vilket man antagligen fortfarande beskriver och upplever livet på Rösö med omgivande holmar, dvs. man talar om ”Meinanders”, ”Romantschuks”,

”Herolds”, Therman’s”, ”Gustafssons” etc. Familjer som med allt bättre kommunikationer och mer fritid respektive distansjobb numera vistas här under allt större delar av året. Rösö är trots allt bara ett stenkast från Helsingfors.

Det framgår tydligt att sammanhållningen bland familjerna, framför allt deras många jämnåriga ungdomar, varit stark, vilket säkert bidragit till att boken kommit till. Man får också känslan av att umgänget mellan sommarvästerna och den bofasta befolkningen överlag varit otvunget och präglat av ömsesidig respekt, något som inte alltid är fallet. Till det har säkert bidragit att många av sommarvästerna sedan länge varit betydligt mer än tillfälliga västerna.

Författaren Ulf Gustafsson är för många en bekant profil, genom att han trots svåra funktionshinder levtt ett aktivt liv, och länge varit en av förgrundsgestalterna inom funktionshinderörelsen. Det sägs inget om det i boken, förutom på bakpärmerna, där Gustafsson kort nämner den dykningsolycka han i ungdomen råkade ut för, som för resten av livet gjorde honom förlamad från halsen neråt. Han gör alltså allting med hjälp av munnen. Inte bara en bok som denna utan också mycket annat som är häpnadsväckande, som att själv kunna styra och hantera sin båt. Man kan inte annat än imponeras av en så okuvlig energi – som alltså nu resulterat också i en trevlig bilderbok om livet på Rösö.

Thomas Rosenberg

Ulf Gustafsson

Rösöarkipelagen. En återblick på den tid vi hade tillsammans.

Eget förlag, 2021.

Praktverk avslöjar havets hemligheter

Norra Östersjön stämplas som grumlig, artfattig och färglös. Här saknas artmängder och spektakulära arter som sjöborrar, havsnemoner och koraller. Vi har inga hajar, rockor, marulkar eller andra originella fiskar som Kattegatt kan stoltsera med. Men handen på hjärtat, hur många av oss har med egna ögon sett hur livet under vattenytan här i våra havsområden faktiskt ser ut?

Vi tar vårt hav och vår skärgårdsmiljö som självklara, men längs med hela den finländska och åländska kustlinjen gömmer sig oändliga livsmiljöer som till stor del varit odokumenterade fram till nu. Östersjön må vara artfattig, men det betyder inte att individmängderna är små.

Ett första praktverk om vår undervattensmiljö publicerades 2017: *Meren aarteet, Löytöretki Suomen vedenalaisen meriluontoon* belönades med WWF:s pris ”Årets naturbok i Finland”. Boken tar med läsarna på en resa i vår marina undervattensnatur, från klippstränderna i Finska viken genom Skärgårdshavets mosaik av öar och fjärdar, vikar och sund upp till sandbottnarna i Bottniska viken.

Nu, fyra år senare, finns verket även på svenska. Den svenska upplagan är uppdaterad, korrigerad och mera heltäckande än den finska versionen, berättar **Sonja Salovius-Laurén**, docent och universitetsforskare vid Miljö- och marinbiologi vid Åbo Akademi. Hon är en av redaktörerna och har medverkat i bokprojektet från början.

– Här har vi också inkluderat de åländska havsmiljöerna. Data för Åland saknades

2017. Samtidigt uppdaterades alla utbredningskartor med ny information tack vare ytterligare fyra år av intensiva karteringar.

BAKGRUNDSARBETET BASERAR sig på närapå två årtionden av kartläggningar och oändliga dyktimmar. Det nationella inventeringsprogrammet för marin undervattensnatur, VELMU, är koordinerat av Finlands miljöcentral med syfte att kartlägga både den levande och icke levande undervattensnaturn. Salovius-Laurén har varit med och byggt upp VELMU-programmet sedan 2007.

– Det är av viktigt att känna till hur undervattensmiljöerna ser ut. De mest värdefulla områdena måste skyddas, inte exploateras. Kunskap är alltid viktigt, inte minst vid planering av hur havsområden optimalt ska användas och nyttjas. Hur

kan vi förvalta något som vi inte känner till eller vet hur det ser ut?

Med tiden uppstod tanken att delge kunskapen i bokform, eftersom det fanns mängder av material och fotografier även för allmänhetens intresse. Arbetet med den svenska upplagan påbörjades hösten 2020, då biten kring finansiering och översättning var löst.

Havets skattkammare är verkligen hel-täckande. Här blir undervattenslandskapens geografi och geologi kartlagda, läsarna får en lektion i Östersjöns tillblivelse och organismernas anpassningsförmåga till den bräckta miljön. Men boken behandlar också metodik, skydd av havet och framtidsutsikter. Mer än en tredjedel beskriver havsbottens artmångfald och inkluderar utbredningskartor av olika arter. Arterna presenteras per biotop. Fotografierna är imponerande och tack vare verket har många kunskapsluckor fyllts. Enligt Salovius-Laurén är det främst utbredningen av de sällsyntaste arterna som än så länge inte är helt klarlagd. Av den enkla orsaken att de påträffas så sällan.

Sonja Salovius-Laurén är en av redaktörerna för Havets skattkammare. (Foto: privat)

ETT DIGERT men tilltalande verk. Inte bara till bilderna, utan texterna är utformade med faktabakgrund för en bred publik. Som extra kuriosa kryddar forskarna med små anekdoter från ett yrkesliv i fält.

På frågan vad Salovius-Laurén är mest stolt över med Havets skattkammare, svarar hon:

– Det bästa är att vi nu har ett så här gediget verk på svenska som i ord och bild beskriver havsmiljön i hela Finland. Jag är jättenöjd med bokens fotografier. De ger en fin bild av våra unika undervattensmiljöer. Förhoppningsvis inspirerar boken läsarna till egna upptäcktsfärder längs våra stränder och i havet.

Cecilia Lundberg

Havets skattkammare, en upptäcktsresa i Finlands marina undervattensnatur

Redaktörer: Markku Viitasalo, Kirsi Kostamo, Eeva-Liisa Hallanaro, Wilma Viljanmaa, Suvi Kiviluoto, Sonja Salovius-Laurén, Jan Ekebom, Pennina Blankett

Översättning till svenska: Annika Luther

Gaudeamus 2021, ISBN 978-952-345-124-7

Forskningsarbetet kring undervattenskarteringarna på Åland beskrevs i en artikel i Skärgård 3/2021.

På tur i det österbottniska havsbandet

Naturfotograf **Bo Isomaa** tar åter en gång läsarna med på upptäcktsfärder i sina favoritlandskap. Som han själv säger, vi behöver inte förflytta oss långt när vi gör en resa. Landskapet förändras omkring oss, årstiderna inverkar på ljuset. Det blir mer en tidsresa än en resa i geografisk omfattning.

Bokens läsare får följa med på en utflykt från sitt eget soffhörn. Genom kameralinsen tar Isomaa oss med till Ådön utanför hemstaden Jakobstad. Vintersolen ligger låg och det egentliga istäcket lyser med sin frånvaro. Men för den skull saknas inte objekt att föreviga.

På turen till Kallan, den rödvita fyren på inloppet till Jakobstad, är temperaturen behagligare och naturen mer färgsprakande. Jag

förstår väl att Kallans röda vägg är en favoritfond för spännande bilder. Isomaa återger gärna både skärgårdens växter och fåglar.

Fyrfantasterna får sitt lystmäte i kapitlet Öluffa i Kvarken då det bjuds på strandhugg vid sju landmärken på såväl östra som västra sidan av Kvarken och södra Bottenviken. De som hellre håller sig inomskärs får inspiration till egna färder i "Sävihavet", Larsmo-sjöns egna Amazonas.

Det är främst bilderna som talar, men textmässigt är verket tvåspråkigt på svenska och finska.

Cecilia Lundberg

Bedårande havsband – Lumoava merenranta

Bild och text: Bo Isomaa
Scriptum 2021
ISBN 978-952-7005-75-0

Två av Bo Isomaas fotografier från boken illustrerar de österbottniska dikterna i detta nummer.

Skärinytt

Skärinytt är till för alla som vill puffa för olika evenemang av allmänt intresse i våra olika skärgårdsområden. Skicka gärna information om ditt evenemang till adressen skargard@abo.fi. Notera att Skärgård nästa gång utkommer i början av mars, deadline cirka en månad innan.

1-24 december Julkalender i Kumlinge, Seglinge och Enklinge

Varje dag i december fram till julafton tänds ett nytt dekorerat fönster, eller något annat spännande, på såväl Kumlinge som Seglinge. På Enklinge tänds fem luckor, en för varje advent och en på julafton. Luckorna lyser till och med nyårsafton så mellandagarna kan ägnas åt mysiga kalenderpromenader på samtliga öar. Kartor över luckorna finns att hämta på Kumlinge bibliotek!

1 februari 2022 kl 13-15.30 Första träffen inom temanätverket Habitability

Varmt välkommen med på den allra första workshopen, där vi går igenom konceptet Habitability och beskriver hur man går till väga för att göra en bobarhetsanalys av sin ö.

Workshopen är på distans och öppen för alla intresserade.

Arr.: Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi
Mer info: www.abo.fi/siaa/habitability

4 mars 2022 Skärgårdshavets vinterträff

Årets vinterträff, som ordnas på Kasnäs, kommer att handla om inflyttning och boende i skärgården. Vinterträffen byggs upp som en guide för inflyttning, där ärenden från lagstiftning och skolgång till sophantering och hobbyverksamhet behandlas. Se biosfärområdets hemsida biosfar.fi för anmälan och information om transport.

Arr.: Skärgårdshavets Unseco biosfärområde
Mer info i januari på: biosfar.fi

David Lagercrantz Foto: Kajsa Göransson, Norstedts Förlagsgrupp

För många är han känd för att ha skrivit fortsättningen på Millenniumtrilogin, ännu fler känner till hans bok om **Zlatan Ibrahimovic**. Journalisten och författaren **David Lagercrantz** böcker har lästs av miljoner världen över, nu är han högaktuell med sin nya deckare *Obscuritas*. Men mer än så krävs för att förtjäna ett personporträtt i *Skärgård* – till exempel att man tillbringar sina somrar i den finländska skärgården. I nästa nummer får vi förtöja båten vid Lagercrantz Härligö i Ingå skärgård.

Ett Gott Nytt År tillönskas alla våra läsare!

Skärgårds redaktion

Sista bilden

En djupdykning i skärgården

Ingen bryggkant, hängmatta eller utetupp är komplett utan

Tidskriften Skärgård

Prenumerera!

skargard.fi
skargard@abo.fi

Foto: Erik Saanila

Prenumerera på Skärgård!

Nr 1/2005	Folkloristik (72 s.)
Nr 2/2005	Kökar (64 s.) slutsåld
Nr 3/2005	Arktiska latituder (80 s.)
Nr 4/2005	Landskap i förändring (76 s.)
Nr 1/2006	Skärgårdens nya konstellationer (88 s.)
Nr 2/2006	Åländska skärgårdskommuner (88 s.)
Nr 3/2006	Ur västnyländska annaler (84 s.) slutsåld
Nr 4/2006	Sibbo – hotad kulturbygd (84 s.)
Nr 1/2007	Skärgård 30 år (84 s.)
Nr 2/2007	Norra Kvarakens landhöjningsrike (68 s.)
Nr 3/2007	Finska kriget 1808-09 (108 s.) slutsåld
Nr 4/2007	Trettio årgångar med Skärgård (64 s.)
Nr 1/2008	Skärgårdssamarbetet 30 år (68 s.)
Nr 2/2008	Natur i förändring (60 s.)
Nr 3/2008	Museer i kustland och skärgård (60 s.)
Nr 4/2008	Sydbottnisk horisont (80 s.)
Nr 1/2009	Arkeologi (80 s.)
Nr 2/2009	Vårt värdefullaste kapital (64 s.) slutsåld
Nr 3/2009	Kimitoön (60 s.)
Nr 4/2009	Naturfientlig populism (72 s.)
Nr 1/2010	Skärgårdsdelegationen 60 år (100 s.)
Nr 2/2010	Korpo, ytterst i staden (72 s.)
Nr 3/2010	Energi och miljö (60 s.)
Nr 4/2010	En senhöstdag i skärgården (88 s.)
Nr 1/2011	Öborna berättar (84 s.)
Nr 2/2011	Konst och kultur (84 s.)
Nr 3/2011	Glesbygd i förändring (68 s.)
Nr 4/2011	Resurslandskapet (80 s.)
Nr 1/2012	Kaj Dahls skärgårdsarv (108 s.) slutsåld
Nr 2/2012	Mervärde i Skärgård (84 s.)
Nr 3/2012	Skutor och farleder (68 s.)
Nr 4/2012	Kvinnokraft (76 s.)
Nr 1/2013	Om jakt & fångst (84 s.)
Nr 2/2013	Från Okavango till Kuggom (76 s.)
Nr 3/2013	Uppdrag i norr (76 s.)
Nr 4/2013	Mat som hantverk (80 s.)
Nr 1/2014	Skärgårdshavet jubilerar (88 s.)
Nr 2/2014	Ur Anders Munsterhjems dagböcker (88 s.) slutsåld
Nr 3/2014	Föreningsaktörer i skärgård (88 s.)
Nr 4/2014	En trend att bryta (80 s.)
Nr 1/2015	Att dokumentera är viktigt (80 s.)
Nr 2/2015	Hangö – mitt i havets famn (108 s.)
Nr 3/2015	Öar och skär (88 s.)
Nr 4/2015	Kekkonen i skärgård (72 s.)
Nr 1/2016	Rosenholm, Lillmälö och Stundars (80 s.)
Nr 2/2016	Skärgårdsturism (72 s.)
Nr 3/2016	Sol och vatten (72 s.)
Nr 4/2016	Finland 100 år (72 s.)
Nr 1/2017	Konst (76 s.)
Nr 2/2017	Skärgårdens mat (80 s.)
Nr 3/2017	Dass, solkraft och hållbarhet (76 s.)
Nr 4/2017	Skärgård 40 år (80 s.)
Nr 1/2018	Vinter och is (88 s.)
Nr 2/2018	Den nya generationen (88 s.)
Nr 3/2018	Från fåglar till Pipping (72 s.)
Nr 4/2018	Våra dialekter (80 s.)
Nr 1/2019	Vandring genom nordiskt kulturlandskap (80 s.) slutsåld
Nr 2/2019	Vrak och skeppsbrott (92 s.)
Nr 3/2019	400 år på Sjalö (84 s.) slutsåld
Nr 4/2019	Bland tjänstemän och eldsjälur (96 s.) slutsåld
Nr 1/2020	Fiskaren och fisken (80 s.)
Nr 2/2020	Fyrar och navigering (100 s.)
Nr 3/2020	Handens verk (80 s.) slutsåld
Nr 4/2020	Företagande och företagsamhet (88 s.)
Nr 1/2021	Sött och salt (80 s.)
Nr 2/2021	Smuggling (72 s.)
Nr 3/2021	Åland firar (72 s.)

Prenumerera via www.skargard.fi eller skargard@abo.fi, tfn: (02) 215 4944. Årsprenumeration i Finland endast 48 €, utomlands 55 €. Lösnummer kostar 15 €/st inklusive porto. Prenumerationen är fortlöpande tills den sägs upp.

www.skargard.fi

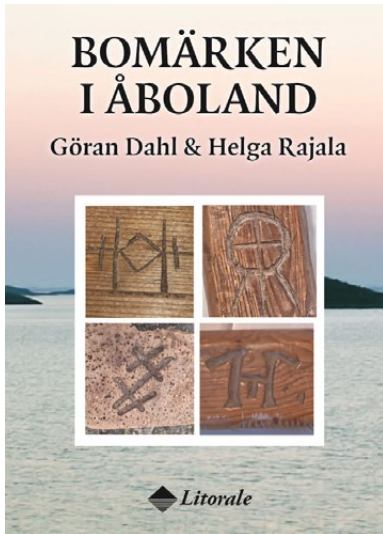

Posti Oy

Posti Green

God läsjul till alla våra kära trogna läsare!

OY LITORALE AB

| kontakt@litorale.fi

| www.litorale.fi